

Mahamakut Buddhist University
Isan Campus

วารสารมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มมร วิทยาเขตอีสาน

Journal of Humanities
and Social Sciences
Mahamakut Buddhist University
Isan Campus

ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2568)
Vol. 6 No 2 (May-August 2025)

วารสาร มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มมร วิทยาเขตอีสาน

Journal of Humanities and Social Sciences Mahamakut Buddhist University Isan Campus

ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 เดือน พฤษภาคม - สิงหาคม พ.ศ. 2568

เจ้าของ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

วัตถุประสงค์

เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการและงานวิจัย สร้างความรู้และองค์ความรู้ในสาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ พุทธศาสนา ปรัชญา และการศึกษา เป็นเวทีแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ที่รอบคอบและมีคุณค่าต่อการพัฒนาทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ต่อไป

กำหนดการเผยแพร่

การตีพิมพ์ปีละ 3 ฉบับ ออกราย 4 เดือน คือ เล่ม 1 มกราคม – เมษายน / เล่ม 2 พฤษภาคม - สิงหาคม / เล่ม 3 กันยายน - ธันวาคม

ที่ปรึกษา

พระครูสุจริยวัฒน์, ผศ.ดร.

พระครูธรรมมาภิสมัย, ผศ.ดร.

พระมหาสุภชัย สุภกิจโจ, ผศ.ดร.

พระมหาวิศักดิ์ ชาติสุโก

ดร.เอกชาติรี สุขแสน

รองอธิการบดี วิทยาเขตอีสาน

ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์อีสาน

ผู้อำนวยการสำนักงานในวิทยาเขตอีสาน อาจารย์

ผู้ช่วยอธิการบดี วิทยาเขตอีสาน

บรรณาธิการ

ดร. สรศักดิ์ อุดเมืองเพีย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

อาจารย์พงษ์มนัส ดือด

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

กองบรรณาธิการ

ศ.ดร.ประยงค์ แสนบุราณ

รศ.ดร.ไพโรจน์ บัวสุข

รศ.ดร.พุทธรักษ์ ปราบนอก

รศ.ดร.รัตน์ ปัญญาภา

รศ.ดร.พรอัมรินทร์ พรหมเกิด

รศ.ดร.สัญญา เคนาภูมิ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

รศ.ดร.เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
ผศ.ดร.สมปอง สุวรรณภูมา	มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ
ผศ.เฉลิมเกียรติ ภาระเวช	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผศ.ดร.ปัญญา คล้ายเดช	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พันตำรวจโทชำนาญ คนไฉ	ศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธร ภาค 4
ผศ.ดร.อาทิตย์ ผ่านพูล	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.สิทธิพร เกษจ้อย	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ผศ. ดร.ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.พงศ์สวัสดิ์ ราชจันทร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
ผศ.ดร.ปรีดีรี ทุมเมฆ	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

สำนักงานกองบรรณาธิการ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน 9/37 หมู่ที่12 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
ขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40000 โทรศัพท์ 0-4324-2386 โทรสาร 0-4324-2386

กำหนดเผยแพร่ ปีละ 3 ฉบับ

ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน ฉบับที่ 2 พฤษภาคม - สิงหาคม ฉบับที่ 3 กันยายน – ธันวาคม

ISSN: 2730-1869 (Print), ISSN: 2730-2288 (Online)

พิมพ์เผยแพร่เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2568

บทบรรณาธิการ

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มมร วิทยาเขตอีสาน ฉบับนี้เป็นฉบับที่ 2 ประจำปี พุทธศักราช 2568 วารสารก้าวเข้าสู่ปีที่ 6 ที่ได้ให้ความสำคัญกับคุณภาพของบทความวิจัยและบทความทางวิชาการที่จะนำมาลงตีพิมพ์ในแต่ละฉบับซึ่งจะต้องผ่านการตรวจสอบทางวิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Reviewers) เรื่องละ 3 ท่าน ซึ่งผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้านในสาขาวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ การศึกษา ภาษา วรรณกรรม นอกจากนี้ ท่านเหล่านี้ยังได้สละเวลาอันมีค่าเพื่อช่วยอ่านและพิจารณาต้นฉบับ พร้อมทั้งให้คำแนะนำที่มีประโยชน์ต่อการดำเนินการจัดทำวารสารเป็นอย่างดี กองบรรณาธิการขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

วารสารฉบับนี้ ประกอบด้วย บทความ 3 เรื่อง เรื่อง โดยมีบทความที่น่าสนใจ ได้แก่ เรื่อง การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาทางการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เนื่องจากนำเสนอการประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อเข้าถึงและทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมในเชิงลึก ผ่านการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการบันทึกภาคสนาม อันเป็นกระบวนการที่ช่วยให้สามารถถอดรหัสความเชื่อ ค่านิยม และวิถีชีวิตของผู้คนได้อย่างครอบคลุม การวิจัยดังกล่าวมิได้เพียงบันทึกภาพสะท้อนของวิถีชุมชน แต่ยังอธิบายพลวัตสำคัญที่หล่อหลอมการเรียนรู้ การปฏิบัติทางศาสนา และการถ่ายทอดพิธีกรรมท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยี ความโดดเด่นอยู่ที่การบูรณาการข้อมูลจากหลายแหล่งเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงองค์รวม อันจะเป็นประโยชน์ต่อการตีความปรากฏการณ์ทางสังคม และการธำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมในบริบทปัจจุบันและอนาคต

กองบรรณาธิการวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มมร วิทยาเขตอีสาน ยินดีต้อนรับนักวิชาการนิสิตและนักศึกษาที่ต้องการนำเสนองานทางวิชาการ ไม่ว่าจะเป็นบทความวิจัยบทความวิชาการหรือบทความทวิภาคีหนังสือซึ่งหัวข้อเรื่องและประเด็นนำเสนอเกี่ยวข้องกับมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ และอื่น ๆ และขอให้ศึกษารูปแบบการเขียนจากท้ายวารสารแต่ละฉบับซึ่งสามารถส่งในระบบออนไลน์ได้ที่ <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jhsmbuisc> กองบรรณาธิการยินดีและพร้อมรับต้นฉบับเป็นอย่างมากในสุดท้ายนี้ กองบรรณาธิการขอขอบพระคุณท่านผู้อ่านทุกท่านที่ได้ให้คำติชมและให้คำแนะนำเพื่อการปรับปรุงการดำเนินการจัดทำวารสารมาโดยตลอด โดยกองบรรณาธิการได้ให้ความสำคัญและมุ่งมั่นกับการพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพของวารสารให้ดียิ่งขึ้นไป

ดร. สุรศักดิ์ อุดเมืองเพีย
บรรณาธิการ

สารบัญ

แนวทางการบริหารจัดการขยะของชุมชนต้นแบบบ้านวังโพน ตำบลเขาวไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม	1
THE WASTE MANAGEMENT APPROACH OF THE MODEL COMMUNITY AT BAN WANG PHON, KHWAO RAI SUBDISTRICT, KOSUM PHISAI DISTRICT, MAHA SARAKHAM PROVINCE ญาสุมินทร์ รักไธสง, ปานปุ่น รonghanam YASUMIN RAKTHAISONG, PANPUN RONGHANAM	
การส่งเสริมการดำรงชีวิตอยู่ยั่งยืนของคนในชนบทไทย: กรณีศึกษา โครงการเน็ตประชารัฐ	13
PROMOTING SUSTAINABLE LIVELIHOOD OF PEOPLE IN RURAL THAILAND: CASE STUDY NET PRACHARAT PROJECT วรวุฒิจำลองนาค WORRAWOOT JUMLONGNARK	
การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาทางการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม	26
ETHNOGRAPHIC RESEARCH IN EDUCATION, RELIGION AND CULTURE. อัศรเดช นีละโยธิน AKKHARADET NEELAYOTHIN	

แนวทางการบริหารจัดการขยะของชุมชนต้นแบบบ้านวังโพน ตำบลเขาวไร่

อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

THE WASTE MANAGEMENT APPROACH OF THE MODEL COMMUNITY AT BAN
WANG PHON, KHWAO RAI SUBDISTRICT, KOSUM PHISAI DISTRICT, MAHA
SARAKHAM PROVINCE.ญาสุมินทร์ รักไธสง^{1,*}, ปานปิ่น รonghanam²YASUMIN RAKTHAISONG^{1,*}, PANPUN RONGHANAM²^{1,2}วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น^{1,2}COLLEGE OF LOCAL ADMINISTRATION KHON KAEN UNIVERSITY

*Corresponding Author E-mail: Yasumin.r@kkumail.com

บทความวิจัย (Research Article)

RECEIVED 4 JULY 2025, REVISED 13 AUGUST 2025, ACCEPTED 20 AUGUST 2025

บทคัดย่อ

การจัดการขยะมูลฝอยเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการขยะและองค์ประกอบแห่งความสำเร็จของชุมชนต้นแบบบ้านวังโพน ตำบลเขาวไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 10 คน ประกอบด้วย กำนัน 1 คน ผู้นำชุมชน 2 คน คณะกรรมการหมู่บ้าน 3 คน และประชาชนทั่วไป 4 คน ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีบทบาทและมีส่วนร่วมโดยตรงในกระบวนการจัดการขยะ ข้อมูลที่ได้ถูกวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เชิงประเด็น (Thematic Analysis) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสังเคราะห์ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการคัดแยกขยะ การมีส่วนร่วมของชุมชน การสนับสนุนจากภาครัฐ ภาวะผู้นำ และกฎระเบียบภายในชุมชน ผลการวิจัยพบว่าบ้านวังโพนประสบความสำเร็จจากการบูรณาการปัจจัยดังกล่าวอย่างเป็นระบบ ทำให้สามารถลดปริมาณขยะตกค้าง เพิ่มรายได้จากการรีไซเคิล และสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชน จนได้รับการยอมรับในระดับประเทศในฐานะชุมชนต้นแบบ Zero Waste พร้อมข้อเสนอแนะให้มีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ด้านการจัดการขยะในชุมชนและการสนับสนุนเชิงนโยบายเพื่อขยายผลสู่พื้นที่อื่น

คำสำคัญ: การจัดการขยะ, ชุมชนต้นแบบ, Zero Waste

ABSTRACT

Municipal solid waste management is a critical issue that affects the environment, public health, and the quality of life of citizens. This study aimed to examine the waste management process and the key success factors of Ban Wang Phon, a model community in Khwao Rai Subdistrict, Kosum Phisai District, Maha Sarakham Province. A qualitative research design was employed, with data collected through purposive in-depth interviews with ten key informants, comprising one village headman, two community leaders, three village committee members, and four local residents, all of whom were directly involved in the waste management process. The data were analyzed using thematic analysis and content analysis to synthesize major themes concerning waste segregation, community participation, governmental support, leadership, and community regulations. The findings revealed that Ban Wang Phon achieved success through the systematic integration of these factors, resulting in a reduction of residual waste, increased household income from recycling, and the cultivation of environmental awareness within the community. The community has consequently been recognized nationally as a Zero Waste model village. The study recommends the establishment of community-based learning centers for waste management and the provision of policy and institutional support to expand these successful practices to other communities.

Keywords: Waste management, model community, Zero Waste

1. บทนำ

ปัญหาขยะมูลฝอยเป็นหนึ่งในปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ สุขภาพของมนุษย์ และการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสังคม การจัดการขยะมูลฝอยที่ไม่เหมาะสมอาจนำไปสู่ผลกระทบในด้านต่าง ๆ อาทิเช่น การเพิ่มขึ้นของมลพิษ การเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม และการแพร่กระจายของโรคที่อาจเป็นอันตรายต่อประชากร สาเหตุหลักของปัญหาดังกล่าวเกิดจากการเจริญเติบโตของประชากรและการขยายตัวของเมือง ซึ่งส่งผลให้ปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2566 ประเทศไทยมีปริมาณขยะมูลฝอยเกิดขึ้นประมาณ 26.95 ล้านตันต่อปี หรือเฉลี่ยประมาณ 73,840 ตันต่อวัน โดยอัตราการเกิดขยะมูลฝอย 1.12 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน (กรมควบคุมมลพิษ, 2566) ซึ่งรัฐบาลตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาการจัดการขยะมูลฝอย จึงได้ยกระดับให้การแก้ไขปัญหาดังกล่าวเป็นวาระแห่งชาติ โดยมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง เพื่อขับเคลื่อนการจัดการขยะมูลฝอยในระดับประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงได้จัดทำแผนแม่บทการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของประเทศ (พ.ศ. 2559 - 2564) เป็นกรอบนโยบายและแผนปฏิบัติที่จัดทำขึ้นโดยรัฐบาลไทยเพื่อแก้ไขปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในประเทศไทยอย่างยั่งยืน โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพ ลดปริมาณขยะ และสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาชน

ซึ่งประเทศไทยมีแผนการจัดการขยะระยะยาวที่มุ่งเน้นการลดปริมาณขยะและการจัดการอย่างยั่งยืน โดยมีแนวทางหลักที่ถูกนำมาใช้ในการจัดการขยะในประเทศไทยประกอบด้วย การส่งเสริมการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง เพื่อสร้างความตระหนักในหมู่ประชาชน กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม จึงจัดทำโครงการชุมชนปลอดขยะ (Zero Waste) เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดำเนินงานด้านการจัดการขยะมูลฝอยแบบครบวงจร โดยนำแนวคิด "Zero Waste" หรือ "การจัดการขยะให้เหลือศูนย์" ซึ่งประกอบด้วย 3 แนวทางหลัก (3Rs) ได้แก่ การลดการใช้ (Reduce) ที่แหล่งกำเนิด

ในขั้นตอนของการออกแบบ การผลิต และการบริโภค โดยการลดปริมาณการใช้ลงโดยใช้เท่าที่จำเป็น หลีกเลี่ยงการใช้อย่างฟุ่มเฟือยเพื่อลดการสูญเสียและลดปริมาณขยะให้มากที่สุด การใช้ซ้ำ (Reuse) โดยการนำขยะบรรจุภัณฑ์หรือวัสดุเหลือใช้กลับมาใช้ซ้ำโดยไม่ผ่านกระบวนการแปรรูปหรือแปรสภาพ และการนำกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) เป็นการนำขยะรีไซเคิลขยะบรรจุภัณฑ์หรือวัสดุเหลือใช้นำมาแปรรูปเป็นวัตถุดิบในกระบวนการผลิตหรือผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ชุมชนมีการจัดการขยะตั้งแต่ต้นทางหรือแหล่งกำเนิดขยะ รวมถึงการจัดการกลางทางและการบริหารจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ และการกำจัดขยะอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ

ในจังหวัดมหาสารคามมีปริมาณขยะที่จัดเก็บได้ 613 ตันต่อวัน สามารถกำจัดได้ 263 ตันต่อวัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความท้าทายในการจัดการขยะที่ยังคงมีปริมาณเหลือทิ้งเป็นจำนวนมาก (องค์การบริหารส่วนตำบลเขาวไร่, 2566) ด้วยเหตุนี้ จังหวัดมหาสารคามจึงได้มีการรณรงค์เพื่อเสริมสร้างความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยในบ้านเมือง โดยมุ่งเน้นการคัดแยกและกำจัดขยะตามหลักสุขาภิบาล เพื่อรักษาความสะอาดและสิ่งแวดล้อมของจังหวัดให้ดีขึ้นและยั่งยืนในระยะยาว และตำบลเขาวไร่ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม เป็นอีกหนึ่งตำบลที่ได้มีการส่งประกวดชุมชนสะอาดและได้รับรางวัลระดับประเทศ (องค์การบริหารส่วนตำบลเขาวไร่, 2566)

ตำบลเขาวไร่ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม มีจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 20 หมู่บ้าน มีประชากรจำนวน 10,865 คน และจำนวนครัวเรือน 3,418 ครัวเรือน (สถิติจำนวนประชากร, 2567) จากการคาดการณ์พบว่าตำบลเขาวไร่จะมีปริมาณขยะมูลฝอยเกิดขึ้นประมาณ 12,168.8 กิโลกรัมต่อวัน ซึ่งคิดจากอัตราการเกิดขยะมูลฝอยเฉลี่ย 1.12 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน (กรมควบคุมมลพิษ, 2566) โดยตำบลเขาวไร่ มีปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นประมาณ 4.5 ตันต่อวัน (องค์การบริหารส่วนตำบลเขาวไร่, 2566)

บ้านวังโพน หมู่ที่ 6 ตำบลเขาวไร่ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม มีประชากรทั้งสิ้น 452 คน และจำนวนครัวเรือน 127 ครัวเรือน (สถิติจำนวนประชากร, 2567) จากข้อมูลรายงานสถานการณ์สถานที่กำจัดขยะมูลฝอยชุมชนของประเทศไทย พ.ศ. 2566 (กรมควบคุมมลพิษ, 2566) พบว่า ปริมาณขยะมูลฝอยที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในชุมชนนี้เฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 506.24 กิโลกรัมต่อวัน แต่ในความเป็นจริง บ้านวังโพนมีขยะมูลฝอยเกิดขึ้นเพียง 196.4 กิโลกรัมต่อวัน ซึ่งต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของหมู่บ้านในตำบลที่อยู่ 236.84 กิโลกรัมต่อวัน และต่ำกว่าปริมาณรวมของทั้งตำบลซึ่งมีขยะมูลฝอยรวมประมาณ 4.5 ตันต่อวัน (องค์การบริหารส่วนตำบลเขาวไร่, 2566)

ข้อมูลเชิงประจักษ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของบ้านวังโพนในการลดและจัดการขยะมูลฝอยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เกิดจากการดำเนินงานที่มีระบบและครบวงจร โดยชุมชนใช้ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นแกนหลัก ประกอบด้วย

ระดับต้นทาง ครัวเรือนดำเนินการคัดแยกขยะตั้งแต่แหล่งกำเนิด

ระดับกลางทาง มีกลุ่ม “พลังมด” และคณะกรรมการหมู่บ้านกำกับดูแลและบังคับใช้กติกาชุมชนอย่างเข้มแข็ง

ระดับปลายทาง มีการจัดตั้งธนาคารขยะ ผลิตปุ๋ยหมักชีวภาพ และแปรรูปวัสดุเหลือใช้เป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างมูลค่าเพิ่ม เช่น ดอกไม้ประดิษฐ์ กระเป๋า แจกัน และตะกร้า

กระบวนการที่บูรณาการอย่างเป็นระบบดังกล่าว ทำให้บ้านวังโพนสามารถลดปริมาณขยะตกค้างได้อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งยังสร้างรายได้เสริมแก่ครัวเรือนในพื้นที่ เป็นการพัฒนาที่เชื่อมโยงทั้งด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมในระดับชุมชน ความโดดเด่นของบ้านวังโพนได้รับการยอมรับในระดับประเทศ โดยในปี

พ.ศ. 2558 ชุมชนได้รับรางวัล “หมู่บ้านต้นแบบชุมชนปลอดขยะ” ภายใต้โครงการ Zero Waste เฉลิมพระเกียรติ 88 พรรษา 88 ชุมชน และที่สำคัญ ชุมชนยังคงสามารถรักษามาตรฐานและพัฒนาระบบการจัดการขยะได้อย่างต่อเนื่องยาวนานจนถึงปัจจุบัน ไม่เพียงแต่สะท้อนถึงความเข้มแข็งของผู้นำท้องถิ่นและกลไกทางสังคม แต่ยังแสดงถึงพลังความร่วมมือของประชาชนในพื้นที่ที่พร้อมปรับตัวและสร้างนวัตกรรมชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอยอย่างยั่งยืน เมื่อพิจารณาในเชิงบริบท บ้านวังโพนจึงเป็นชุมชนที่มีความแตกต่างอย่างชัดเจนจากหลายพื้นที่ เนื่องจากสามารถรักษาผลสำเร็จได้อย่างต่อเนื่อง มีระบบการจัดการที่ครบวงจร และอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นปัจจัยขับเคลื่อนหลัก แตกต่างจากพื้นที่ใกล้เคียงที่ยังประสบปัญหาจากการพึ่งพาการเก็บและกำจัดขยะโดยระบบรถขยะและบ่อฝังกลบ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมา ด้วยเหตุนี้ บ้านวังโพนจึงเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการศึกษาวิจัยเพื่อถอดบทเรียน และสามารถนำแนวทางดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่น ๆ เพื่อยกระดับการจัดการขยะมูลฝอยในระดับชุมชนได้อย่างยั่งยืน

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาการบริหารจัดการขยะของชุมชนต้นแบบของบ้านวังโพน ตำบลเขวไร่ อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เนื่องจากบ้านวังโพนจึงถือเป็นพื้นที่ศึกษาที่มีความสำคัญ เนื่องจากมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากพื้นที่อื่น ทั้งในด้านผลลัพธ์เชิงปริมาณของขยะที่ลดลงต่ำกว่าค่าเฉลี่ย และในด้านกระบวนการจัดการที่มีระบบสังคมภายในชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนหลัก มากกว่าการพึ่งพาภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว ทำให้ชุมชนนี้เป็นกรณีศึกษาที่มีศักยภาพในการถอดบทเรียนและประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาโมเดลการขับเคลื่อน “ชุมชนปลอดขยะ” ในบริบทชนบทไทยได้อย่างชัดเจน

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการขยะของชุมชนต้นแบบ บ้านวังโพน ตำบลเขวไร่ อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบความสำเร็จในการบริหารจัดการขยะของชุมชนต้นแบบ บ้านวังโพน ตำบลเขวไร่ อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการขยะของชุมชนต้นแบบ บ้านวังโพน ตำบลเขวไร่ อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ระเบียบวิธีวิจัย

1. พื้นที่ในการวิจัย การวิจัยครั้งนี้มีการศึกษาและเก็บข้อมูลในพื้นที่ บ้านวังโพน ตำบลเขวไร่ อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งบ้านวังโพนเป็นชุมชนต้นแบบที่จัดการขยะอย่างยั่งยืน สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการและปัจจัยความสำเร็จ สามารถนำไปต่อยอดและเผยแพร่แนวทางให้ชุมชนอื่นใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ผู้ให้ข้อมูลหลัก ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง จำนวน 10 คน ประกอบด้วย กำนัน ผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน และประชาชนทั่วไป ผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 10 คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย กำนัน 1 คน ผู้นำชุมชน 2 คน คณะกรรมการหมู่บ้าน 3 คน และประชาชนทั่วไป 4 คน การเลือกผู้ให้ข้อมูลกลุ่มนี้มุ่งเน้นผู้ที่มีบทบาทและมีส่วนร่วมโดยตรง

ในกระบวนการจัดการขยะ ทั้งในด้านโยบาย การปฏิบัติ และการมีส่วนร่วมของครัวเรือน ทำให้สามารถสะท้อนภาพรวมของการจัดการขยะ ปัญหา และความสำเร็จของชุมชนได้อย่างครบถ้วนและชัดเจน

ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ข้อมูลและแหล่งข้อมูลที่รวบรวมแบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลัก ได้แก่ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) และ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ดังนี้

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยตรงจากกลุ่มตัวอย่างที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการขยะของบ้านวังโพน จำนวน 10 คน ซึ่งประกอบด้วย กำนัน ผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน และประชาชนทั่วไป โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Purposive Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการจัดการขยะ ปัญหา ความสำเร็จ และแนวทางปฏิบัติของชุมชน ทั้งนี้ การสัมภาษณ์ถูกออกแบบให้ครอบคลุมประเด็นสำคัญ เช่น การคัดแยกขยะ การมีส่วนร่วมของประชาชน การจัดการขยะกลางทาง และการแปรรูปขยะเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ

เพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล (Credibility) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีดังนี้:

- การยืนยันข้อมูลจากหลายแหล่ง (Triangulation) โดยเปรียบเทียบคำตอบจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่มีบทบาทต่างกัน เช่น กำนัน ผู้นำชุมชน และประชาชนทั่วไป
- การยืนยันกับเอกสารและหลักฐานประกอบ (Document Verification) เช่น บันทึกการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน ข้อมูลธนาคารขยะ และรายงานโครงการชุมชนปลอดขยะ
- การทวนสอบกับผู้ให้ข้อมูล (Member Checking) โดยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมไปให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้องและความสอดคล้อง

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data)

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น แนวคิดทฤษฎีการจัดการขยะมูลฝอย การบริหารจัดการขยะชุมชน และแนวทางชุมชนปลอดขยะ (Zero Waste) ข้อมูลเหล่านี้ช่วยใช้เป็น กรอบแนวคิดในการวิจัย และเป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูล เช่น แบบสัมภาษณ์และตัวชี้วัดความสำเร็จของการจัดการขยะ

การใช้ข้อมูลทั้งสองประเภทร่วมกันทำให้การศึกษานี้มีความสมบูรณ์ ครอบคลุมทั้งมุมมองเชิงประจักษ์จากพื้นที่จริงและมุมมองเชิงทฤษฎีจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ช่วยให้ผลการวิจัยมีความน่าเชื่อถือและสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางพัฒนาการบริหารจัดการขยะในชุมชนอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วิธีการและเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง หรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการโดยผู้วิจัยจะมีแบบสัมภาษณ์ ซึ่งมีข้อคำถามโดยละเอียดตามที่จัดเตรียมไว้ เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือวิจัย ดังนี้

1. ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับแนวทางในการบริหารจัดการขยะของชุมชนต้นแบบบ้านวังโพน ตำบลเขวาไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม จากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์
2. นำแบบสัมภาษณ์เสนอให้อาจารย์ผู้ควบคุมการค้นคว้าอิสระเพื่อตรวจสอบเนื้อหา
3. พัฒนาแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของอาจารย์ผู้ควบคุมการค้นคว้าอิสระ
4. นำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปใช้ในการเก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เลือกไว้

5. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ผู้ทำการวิจัยจัดทำขึ้น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับคุณลักษณะส่วนบุคคล

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการขยะของบ้านวังโพน ตำบลเขวไร่ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม เป็นคำถามมีลักษณะปลายเปิด (Open-ended Questions)

ส่วนที่ 3 ปัจจัยของการบริหารจัดการขยะบ้านวังโพน ตำบลเขวไร่ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม เป็นคำถามมีลักษณะปลายเปิด (Open-ended Questions)

ส่วนที่ 4 ผลที่ได้จากการบริหารจัดการขยะของบ้านวังโพน ตำบลเขวไร่ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม เป็นคำถามมีลักษณะปลายเปิด (Open-ended Questions)

ส่วนที่ 5 ปัญหาและอุปสรรค ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการขยะ เป็นคำถามมีลักษณะปลายเปิด (Open-ended Questions)

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data Analysis)

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่เก็บจากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยขั้นตอนประกอบด้วย การอ่านข้อมูลซ้ำเพื่อทำความเข้าใจ การจัดหมวดหมู่ข้อมูล การตีความเนื้อหา และสรุปประเด็นสำคัญจากคำตอบของผู้ให้ข้อมูล เพื่อให้เห็นภาพรวมของกระบวนการจัดการขยะ ปัจจัยความสำเร็จ ผลลัพธ์ ปัญหา และข้อเสนอแนะ

การลดอคติ (Bias) ในกระบวนการวิจัย

ในการพัฒนาแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ปฏิบัติตามคำแนะนำของอาจารย์ผู้ควบคุม เพื่อลดอคติส่วนตัว โดยเน้นใช้คำถามปลายเปิด ไม่ชี้นำคำตอบ และเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลอธิบายมุมมองของตนเอง นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้วิธี Triangulation เปรียบเทียบคำตอบจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่มีบทบาทต่างกัน เช่น ผู้นำชุมชน และประชาชนทั่วไป เพื่อยืนยันความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล

3. แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดการบริหารงานภาครัฐ

การบริหารงานภาครัฐ ในปัจจุบันจะเป็นยุคการบริหารงานภาครัฐแนวใหม่ (New Public Governance) คือ การปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการภาครัฐ โดยนำหลักการเพิ่มประสิทธิภาพของระบบราชการและการแสวงหาประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการที่มุ่งสู่ความเป็นเลิศ โดยการนำเอาแนวทางหรือวิธีการบริหารงานของภาคเอกชนมาปรับใช้กับบริหารงานภาครัฐ เช่น การบริหารงานแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ การบริหารงานแบบมืออาชีพ การคำนึงถึงหลักความคุ้มค่า การจัดการโครงสร้างที่กะทัดรัดและแนวนราบ การเปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามาแข่งขันการให้บริการสาธารณะ การให้ความสำคัญต่อค่านิยม จรรยาบรรณวิชาชีพ คุณธรรมและจริยธรรม ตลอดจนการมุ่งเน้นการให้บริการแก่ประชาชนโดยคำนึงถึงคุณภาพเป็นสำคัญ

ไททัศน์ มาลา (2561) ได้กล่าวว่า การบริหารภาครัฐแบบดั้งเดิมเน้นระบบราชการที่ภาครัฐเป็นผู้กำหนดและนำนโยบายไปปฏิบัติแต่เพียงฝ่ายเดียว ซึ่งไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดไม่สอดคล้องกับความต้องการที่ไม่จำกัดของสังคม ปัญหาสมัยใหม่ เช่น สิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และภัยพิบัติ จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน จึงเกิดแนวคิด การปกครองสาธารณะแนวใหม่ (New Public Governance: NPG) เพื่อให้การแก้ปัญหาที่มีความสอดคล้องกับสถานการณ์และความต้องการของประชาชนมากขึ้น

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการขยะ

สมเกียรติ จิระวงศ์เสถียร และคณะ (2562) กล่าวถึงการบริหารจัดการขยะมูลฝอยว่ากระบวนการจัดการสิ่งของเหลือทิ้งจากกระบวนการผลิตและการอุปโภคบริโภค ซึ่งเสื่อมสภาพจนไม่สามารถใช้งานได้หรือหมดความต้องการใช้งาน โดยขยะมูลฝอยบางประเภทอยู่ในรูปของของแข็งหรือกากของเสีย ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ เนื่องจากเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคและก่อให้เกิดมลพิษ สิ่งเหล่านี้จึงจำเป็นต้องได้รับการจัดการด้วยวิธีการที่เหมาะสมต่อสภาพแวดล้อมในแต่ละพื้นที่ เพื่อป้องกันปัญหาด้านสุขภาพและรักษาสภาพแวดล้อมให้สมดุลและปลอดภัยสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ

ภัทรกร ศิลปะเจริญ (2562) ได้ให้ความหมาย ระบบการจัดการขยะมูลฝอยว่าระบบการจัดการขยะมูลฝอย หมายถึงกิจกรรมการดำเนินงานในการจัดการขยะอย่างเป็นระบบตั้งแต่การเกิดขยะมูลฝอยการจัดการขยะมูลฝอยที่แหล่งกำเนิด การเก็บรวบรวมขยะมูลฝอย การขนถ่ายและขนส่งขยะมูลฝอย การแปรรูปหรือแปรสภาพขยะมูลฝอย และการกำจัดขยะมูลฝอยสรุปได้ว่า รูปแบบการบริหารจัดการขยะหมายถึงกระบวนการจัดการขยะที่สอดคล้องกับหลักการสาธารณสุขและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาขยะล้นเมืองในระยะยาวอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นไปตามหลักสุขาภิบาล นอกจากนี้ การจัดการขยะที่เหมาะสมยังสามารถนำทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่และสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ประชาชนได้อย่างยั่งยืน

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน

ทวิวงศ์ ศรีบุรี (2541) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมหมายถึงการมีส่วนร่วมในการเสนอปัญหา วางแผน การแก้ปัญหา ดำเนินการแก้ปัญหาด้วยกัน รวมถึงการเสียสละกำลังกาย กำลังสติปัญญาหรือกำลังทรัพย์เพื่อให้การแก้ปัญหาบรรลุผลตามที่กำหนดไว้ รวมถึงการติดตามประเมินผลเพื่อนำ ข้อมูลมาพัฒนาการมีส่วนร่วมต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศิริวรรณ พันธุ์ยางน้อย และจตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร (2562) ศึกษาแนวทางการส่งเสริมชุมชนปลอดขยะบ้านหัวช้าง จังหวัดมหาสารคาม พบว่าการบริหารจัดการขยะที่ยั่งยืนต้องอาศัยระบบกำจัดขยะ 3 ขั้นตอน (ต้นทาง กลางทาง และปลายทาง) ภายใต้หลัก 3Rs ควบคู่กับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนและการบังคับใช้กฎหมายท้องถิ่นอย่างจริงจัง

วาริณนิศา วิจิตรวงศ์วาน และวิจิตรา ศรีสอน (2565) ศึกษาการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนต้นแบบบ้านรางพลับ จังหวัดราชบุรี ด้วยแนวคิด “ขยะเหลือศูนย์” พบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การตัดสินใจ วางแผน และปฏิบัติการ ควบคู่กับการปรับทัศนคติและการใช้หลัก 3R สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มจากขยะ ทำให้ชุมชนสะอาดและยั่งยืน ตลอดจนเป็นต้นแบบให้ชุมชนอื่นได้เรียนรู้ต่อไป

รัชฎากร วินิจกุล และคณะ (2567) ศึกษาการบริหารจัดการขยะชุมชนต้นแบบ จังหวัดกำแพงเพชร พบว่าการบูรณาการทุกภาคส่วน ทั้งชุมชน ท้องถิ่น วัด ภาครัฐ และเอกชน โดยใช้หลัก 3R และการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในชุมชนแบบบูรณาการที่ได้พัฒนาการบริหารจัดการขยะของชุมชนต้นแบบอย่างสม่ำเสมอ และการมีศูนย์เรียนรู้ชุมชนต้นแบบการจัดการขยะแบบครบวงจรที่สามารถขยายเครือข่ายความร่วมมือสู่ชุมชนอื่นต่อไปได้

4. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนต้นแบบบ้านวังโพน ตำบลเขวไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม สามารถพัฒนาระบบการจัดการขยะได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ จนได้รับการยอมรับในระดับจังหวัด

และระดับประเทศ ความสำเร็จดังกล่าวเกิดจากการผสมผสานความร่วมมือของทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นนโยบาย ภาครัฐที่มุ่งส่งเสริมการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน การสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลเขาวไร่ ตลอดจนภาวะผู้นำที่เข้มแข็งและมีวิสัยทัศน์ของผู้นำชุมชน ซึ่งสามารถสร้างแรงบันดาลใจและปลูกฝังความร่วมมือของคนในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง ผู้นำชุมชนกล่าวไว้ว่า “หากทุกครัวเรือนเริ่มคัดแยกขยะตั้งแต่ในบ้าน ปัญหาขยะในหมู่บ้านก็จะหมดไป” คำพูดนี้สะท้อนให้เห็นถึงการสื่อสารที่ตรงไปตรงมาและสามารถกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกได้อย่างชัดเจน ในเชิงการปฏิบัติ ชุมชนได้จัดตั้ง “กลุ่มพลังมด” เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อน โดยมุ่งเน้นการคัดแยกขยะตั้งแต่ระดับครัวเรือนออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ ขยะเปียก ขยะทั่วไป ขยะรีไซเคิล และขยะอันตราย โดยมีการจัดการอย่างเหมาะสม เช่น การหมักขยะเปียกเป็นปุ๋ยอินทรีย์เพื่อใช้ในครัวเรือนและแปลงเกษตร การนำขยะทั่วไปมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ใช้ซ้ำเพื่อลดปริมาณขยะ การรวบรวมขยะรีไซเคิลเข้าสู่ระบบธนาคารขยะเพื่อสร้างรายได้ และการจัดเก็บขยะอันตรายในจุดเฉพาะเพื่อรอการนำไปกำจัดโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ชุมชนยังปลูกฝังวัฒนธรรมการรักษาสิ่งแวดล้อมผ่านกิจกรรม “วันทำความสะอาดหมู่บ้าน” ที่จัดขึ้นทุกสัปดาห์ ส่งผลให้การดูแลความสะอาดกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตประจำวัน อีกทั้งยังมีการออกระเบียบชุมชนที่ชัดเจนและยืดหยุ่นตามบริบท เช่น การกำหนดให้ทุกครัวเรือนต้องคัดแยกขยะก่อนนำไปทิ้ง พร้อมทั้งมีบทลงโทษในกรณีที่ไม่ปฏิบัติตาม ซึ่งทำให้การจัดการขยะดำเนินไปอย่างเป็นระเบียบและต่อเนื่อง ผลลัพธ์ของการดำเนินงานสามารถสรุปได้ว่า ด้านสิ่งแวดล้อม ชุมชนสามารถลดปริมาณขยะที่ต้องกำจัดด้วยการฝังกลบหรือเผา ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกและมลพิษ ส่งผลให้สภาพแวดล้อมสะอาดและปลอดภัยมากขึ้น ด้านเศรษฐกิจ การจำหน่ายขยะรีไซเคิลสร้างรายได้เสริมแก่ครัวเรือน ขณะเดียวกันรายได้จากธนาคารขยะก็ถูกนำมาใช้พัฒนาสวัสดิการชุมชน เช่น กองทุนสาธารณะและทุนหมุนเวียน ส่วนด้านสังคม ชุมชนเกิดความตระหนักรู้และจิตสำนึกร่วมในเรื่องสิ่งแวดล้อม สมาชิกทุกคนมีความสามัคคีและความรับผิดชอบร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่ความภาคภูมิใจในท้องถิ่นและการยกระดับคุณภาพชีวิตอย่างชัดเจน เมื่อพิจารณาองค์ประกอบความสำเร็จ พบว่ามีปัจจัยหลักที่ทำให้ชุมชนบ้านวังโพนสามารถบริหารจัดการขยะได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ ภาวะผู้นำที่เข้มแข็งของผู้นำชุมชน ซึ่งมีความสามารถในการวางแผนและสื่อสารกับประชาชนอย่างชัดเจนจนทำให้ทุกครัวเรือนเกิดแรงจูงใจในการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างจริงจังและต่อเนื่อง จนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความรับผิดชอบร่วมกัน การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่ช่วยลดข้อจำกัดด้านทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ หรือการจัดการปลายทางของขยะ และสุดท้ายคือกฎระเบียบชุมชนที่มีความชัดเจนและบังคับใช้อย่างจริงจัง ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างวินัยให้กับสมาชิกทุกครัวเรือน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในงานวิจัยนี้ใช้กระบวนการวิเคราะห์เชิงประเด็น (thematic analysis) โดยผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตภาคสนาม แล้วนำข้อมูลมาจัดกลุ่มตามประเด็นที่เกิดขึ้นและมีความเชื่อมโยงกัน ก่อนจะสังเคราะห์ออกมาเป็นประเด็นหลัก 4 ประการ ได้แก่ ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมของประชาชน การสนับสนุนจากภาครัฐ และกฎระเบียบชุมชน ตัวอย่างเช่น ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งกล่าวว่า “ธนาคารขยะช่วยให้บ้านเรามีเงินกลางไว้ใช้ทำกิจกรรมหมู่บ้าน ทำให้ทุกคนเห็นประโยชน์และอยากเข้าร่วม” ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างมิติทางเศรษฐกิจและสังคมที่เสริมกัน

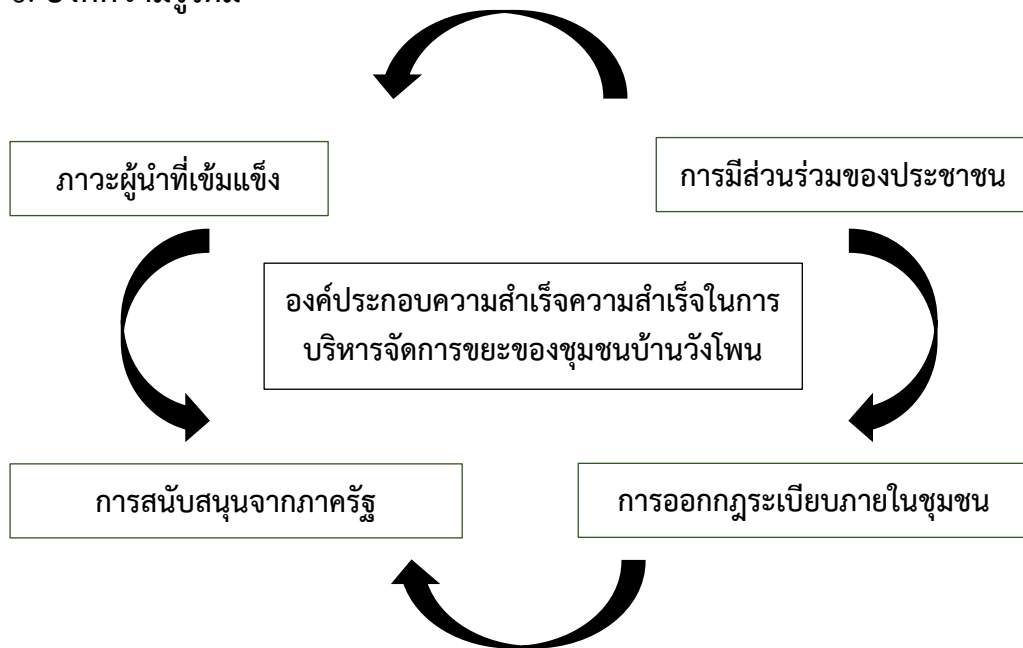
ดังนั้น บ้านวังโพนจึงเป็นตัวอย่างของการจัดการขยะที่ยั่งยืนและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ ด้วยการบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วนและการออกแบบกระบวนการที่ตอบโจทย์ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม จนสามารถถ่ายทอดแนวทางนี้ให้ชุมชนอื่นนำไปปรับใช้ต่อไปได้อย่างเหมาะสม

5. อภิปรายผลการวิจัย

การบริหารจัดการขยะของชุมชนบ้านวังโพน ตำบลเขาวไร่ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม เป็นกรณีศึกษาที่สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการที่มีความยั่งยืน โดยความสำเร็จดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง หากแต่เป็นผลจากการเชื่อมโยงของหลายองค์ประกอบที่ทำงานประสานกันอย่างเป็นระบบ ทั้งภาวะผู้นำที่เข้มแข็งของผู้นำชุมชน การมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของประชาชน การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และการออกกฎระเบียบชุมชนที่ชัดเจนและบังคับใช้อย่างจริงจัง ปัจจัยเหล่านี้ทำให้การจัดการขยะของบ้านวังโพนมีลักษณะเป็น “ระบบนิเวศการบริหารจัดการ” (governance ecosystem) ที่เชื่อมโยงกลไกทางสังคม เศรษฐกิจ และนโยบายสาธารณะเข้าด้วยกัน

ภาวะผู้นำของผู้นำชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่อธิบายได้ด้วยแนวคิดภาวะผู้นำเชิงการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ที่เน้นการสร้างแรงบันดาลใจ การสื่อสารวิสัยทัศน์ และการปลุกพลังการมีส่วนร่วม ผู้นำชุมชนบ้านวังโพนสามารถทำให้ประชาชนเกิดความตระหนักว่า “การคัดแยกขยะไม่ใช่เพียงหน้าที่ แต่เป็นคุณค่าที่ทุกคนร่วมสร้างให้แก่ชุมชน” คำกล่าวนี้แสดงถึงการเปลี่ยนทัศนคติของคนในชุมชนจากผู้รับคำสั่งไปสู่การเป็นผู้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับ รัชฎากร วินิจกุล และคณะ (2567) ที่พบว่า ชุมชนต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการจัดการขยะจำเป็นต้องมีผู้นำที่สามารถเชื่อมโยงนโยบายเข้ากับปฏิบัติการและกระตุ้นการมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนบ้านวังโพนแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมในระดับครัวเรือน ซึ่งทุกครัวเรือนมีบทบาทในการคัดแยกขยะออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามหลักการ 3R (Reduce, Reuse, Recycle) ทำให้ระบบจัดการขยะมีความเป็นระเบียบและมีประสิทธิภาพ ผลลัพธ์นี้สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรส่วนรวม (Commons Management) ของ Elinor Ostrom ที่ชี้ว่าการดูแลทรัพยากรอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันและการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมที่ทุกคนปฏิบัติตาม การสนับสนุนจากภาครัฐ โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลเขาวไร่ เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยลดข้อจำกัดด้านทรัพยากร ซึ่งสามารถอธิบายได้ตามทฤษฎีการจัดการเชิงระบบ (Systems Theory) ที่ระบุว่าความสำเร็จของระบบหนึ่งขึ้นอยู่กับการทำงานร่วมกันขององค์ประกอบย่อย การสนับสนุนด้านงบประมาณ อุปกรณ์ และการจัดการปลายทางของขยะ ทำให้กระบวนการภายในชุมชนไม่สะดุดและสามารถขับเคลื่อนได้อย่างต่อเนื่อง ผลลัพธ์นี้สอดคล้องกับงานของ Tchobanoglous et al. (1977) ที่ให้ความหมายของการจัดการขยะมูลฝอยว่าเป็นการควบคุมอย่างบูรณาการตั้งแต่แหล่งกำเนิดจนถึงการกำจัด เพื่อให้เป็นไปตามหลักสาธารณสุข เศรษฐศาสตร์ และวิศวกรรม กฎระเบียบภายในชุมชนเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ตอกย้ำว่าการจัดการขยะที่ยั่งยืนต้องอาศัย “สถาบันทางสังคม” (Social Institution) ที่มีทั้งความเข้มงวดและความเหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น กฎเกณฑ์ที่กำหนดหน้าที่และบทบาทชัดเจนทำให้เกิดวินัยในระดับครัวเรือนและช่วยสร้างความต่อเนื่องในระยะยาว งานวิจัยนี้จึงไม่เพียงสอดคล้องกับงานในประเทศที่ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของกฎหมายในการสร้างวินัย แต่ยังตอกย้ำแนวคิดการจัดการเชิงนโยบายสาธารณะที่ให้ความสำคัญกับความยอมรับและการมีส่วนร่วมของประชาชน อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยยังมีข้อจำกัดในแง่ที่เป็นการศึกษาบริบทเฉพาะของชุมชนบ้านวังโพนซึ่งมีโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจบางประการที่เอื้อต่อการดำเนินงาน อาทิ ความเข้มแข็งของผู้นำและความสามัคคีของคนในพื้นที่ จึงอาจไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้โดยตรงกับทุกชุมชน ข้อค้นพบนี้จึงควรถูกทดสอบเพิ่มเติมในพื้นที่ที่มีบริบทแตกต่างเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือเชิงประจักษ์

6. องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 รูปแบบการบริหารจัดการขยะ

จากภาพที่ 1 ภาพนี้สะท้อนให้เห็นกระบวนการบริหารจัดการขยะในชุมชน บ้านวังโพน ประสบผลสำเร็จได้เนื่องมาจากการบูรณาการปัจจัยสำคัญหลายประการที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกันอย่างเป็นระบบ โดยมี **ภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง** เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อน ผู้นำชุมชนมิได้ทำหน้าที่เพียงกำหนดทิศทางและวางแผนการดำเนินงานเท่านั้น หากยังมีบทบาทในการปลูกฝังแรงบันดาลใจและเสริมสร้างความตระหนักรู้ให้แก่ประชาชน ตลอดจนสร้างความเชื่อมั่นในคุณค่าและความสำคัญของการจัดการขยะอย่างยั่งยืน อันเป็นพลังสำคัญที่ผลักดันให้ประชาชนเกิดแรงจูงใจและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานอย่างจริงจัง **การมีส่วนร่วมของประชาชน** นับเป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบที่มีความสำคัญยิ่ง เนื่องจากประชาชนมิได้เป็นเพียงผู้ปฏิบัติตามนโยบายหรือข้อกำหนดเท่านั้น หากแต่มีบทบาทโดยตรงในการคัดแยกขยะ การสนับสนุนกิจกรรม และการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม และสร้างความเข้มแข็งแก่กระบวนการบริหารจัดการขยะโดยรวม นอกจากนี้ การจัดการขยะยังได้รับการเสริมสร้างความเข้มแข็งด้วย **การออกกฎระเบียบภายในชุมชน** ซึ่งถือเป็นข้อตกลงร่วมที่สมาชิกทุกคนยอมรับและปฏิบัติตาม ระเบียบเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นกลไกควบคุมพฤติกรรมและปลูกฝังความรับผิดชอบร่วมกัน ส่งผลให้ทุกภาคส่วนตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตน และร่วมกันปฏิบัติเพื่อเป้าหมายเดียวกัน ประการสุดท้าย **การสนับสนุนจากภาครัฐ** ถือเป็นแรงหนุนสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการขยะในระดับชุมชนมีความต่อเนื่องและมั่นคง ภาครัฐมีบทบาทในการจัดสรรงบประมาณ การสนับสนุนทรัพยากร การถ่ายทอดองค์ความรู้ ตลอดจนการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้การดำเนินการของชุมชนสามารถขยายผลและยกระดับสู่การจัดการขยะที่มีมาตรฐานและยั่งยืน โดยสรุป ความสำเร็จในการบริหารจัดการขยะของชุมชนบ้านวังโพนมิได้เกิดจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งโดยลำพัง หากแต่เป็นผลลัพธ์ของ การบูรณาการภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง การมีส่วนร่วมของประชาชน การกำหนดกฎระเบียบในชุมชน และการสนับสนุนจากภาครัฐ ที่เกื้อกูลและเสริมพลังซึ่งกันและกัน จนก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ อันสะท้อนแนวทางการบริหารจัดการขยะในชุมชนที่มีความเป็นระบบและความยั่งยืนอย่างแท้จริง

7. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. องค์การบริหารส่วนตำบลเขาวไร่ ควรจัดกิจกรรมฝึกอบรมเกี่ยวกับการคัดแยกขยะและการนำขยะมาใช้ประโยชน์ให้แก่ประชาชนอย่างต่อเนื่อง โดยใช้กลุ่มพลังมัดและผู้นำชุมชนเป็นผู้จัดและถ่ายทอดความรู้เพื่อสร้างความตระหนักและทักษะในการจัดการขยะตั้งแต่ต้นทาง
2. ชุมชนบ้านวังโพน ควรส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในการกำจัดขยะ เช่น การใช้เครื่องจักรคัดแยกขยะอัตโนมัติ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ลดภาระงานคน และสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่มพลังมัด
3. องค์การบริหารส่วนตำบลเขาวไร่ร่วมกับชุมชนบ้านวังโพน ควรจัดตั้งศูนย์เรียนรู้การจัดการขยะภายในชุมชน เพื่อเป็นต้นแบบและแหล่งศึกษาให้กับชุมชนอื่น ๆ สามารถนำแนวทางไปปรับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควรให้การสนับสนุนด้านงบประมาณและทรัพยากรเพื่อส่งเสริมการจัดการขยะอย่างยั่งยืนในชุมชนต้นแบบบ้านวังโพน และชุมชนอื่นในพื้นที่ตำบลเขาวไร่
2. ภาครัฐควรพิจารณาออกกฎหมายหรือระเบียบที่เข้มงวดเกี่ยวกับการคัดแยกขยะและการกำจัดขยะอันตรายในระดับชุมชน เพื่อสร้างมาตรฐานและความรับผิดชอบร่วมกัน
3. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกับภาคเอกชน ควรส่งเสริมความร่วมมือด้านเทคโนโลยี การลงทุน และการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากขยะรีไซเคิล เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจชุมชนบริหารจัดการขยะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. นักวิจัยและสถาบันการศึกษา ควรศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมของการบริหารจัดการขยะในชุมชน เพื่อประเมินความคุ้มค่าและความยั่งยืนของโครงการ
2. นักวิจัยควรศึกษาวิธีการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากขยะรีไซเคิลให้มีมูลค่าสูงขึ้น และสร้างความสามารถในการแข่งขันเชิงเศรษฐกิจให้กับชุมชน
3. นักวิจัยร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ควรทดลองใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ เช่น ระบบคัดแยกขยะอัตโนมัติหรือเทคโนโลยีรีไซเคิลขั้นสูง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการลดปริมาณขยะและการจัดการขยะในระยะยาว

8. เอกสารอ้างอิง

- กรมควบคุมมลพิษ. (2559). แผนแม่บทการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของประเทศ พ.ศ. 2559–2564. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. สืบค้นจาก สำนักงานจัดการขยะฯ กรมควบคุมมลพิษ.
- กรมควบคุมมลพิษ. (2566). รายงานสถานการณ์สถานที่กำจัดขยะมูลฝอยชุมชนของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2566. กรุงเทพฯ: ส่วนขยะมูลฝอยชุมชน กองจัดการกากของเสียและสารอันตราย กรมควบคุมมลพิษ.
- ทวิวงศ์ ศรีบุรี. (2541). การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา (หน้า 182). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์การศึกษามหาวิทยาลัย.
- ไททัศน์ มาลา. (2561). การบริหารกิจการสาธารณะ (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธีรนิติการพิมพ์.
- ภัทรกร ศิลปะเจริญ. (2562). ระบบการจัดการขยะมูลฝอย: การศึกษาปัญหาและแนวทางการพัฒนา. วารสารสิ่งแวดล้อมไทย, 15(2), 45-60.

- รัชฎากร วินิจกุล, ปรียานุช พรหมภาสิต, พิชณ บัญนิม, และ ญัฐนันท์ ทองทรัพย์. (2567). การบริหารจัดการขยะ (Zero Waste): กรณีศึกษาชุมชนต้นแบบ จังหวัดกำแพงเพชร. วารสารนวัตกรรมสิ่งแวดล้อม, 3(1), 22-38.
- วาริณนิศา วิจิตรวงศ์วาน และ วิจิตร ศรีสอน. (2565). แนวทางในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนต้นแบบบ้านรางพลับ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ด้วยแนวคิดขยะเหลือศูนย์. วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น, 8(4), 253-268.
- ศิริวรรณ พันธุ์ยางน้อย และ จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร. (2562). แนวทางการส่งเสริมชุมชนปลอดขยะบ้านหัวช้าง ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม. วารสารบริหารท้องถิ่นไทย, 13(4), 87-102.
- สถิติจำนวนประชากร. (2567). ข้อมูลประชากรตำบลเขาวไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม. องค์การบริหารส่วนตำบลเขาวไร่.
- สมเกียรติ จิระวงศ์เสถียร, วิไลวรรณ ศรีหาตา, สยาม เจริญน และ ศิริกานดา แหยมคง. (2562). การพัฒนารูปแบบการสร้างมูลค่าเพิ่มขยะโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน. วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น, 5(1), 112-125.
- องค์การบริหารส่วนตำบลเขาวไร่. (2566). ข้อมูลพื้นฐานองค์การบริหารส่วนตำบลเขาวไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม. องค์การบริหารส่วนตำบลเขาวไร่.
- Tchobanoglous, G., Theisen, H., & Vigil, S. A. (1977). Integrated solid waste management: Engineering principles and management issues. McGraw-Hill.

การส่งเสริมการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืนของคนในชนบทไทย: กรณีศึกษา

โครงการเน็ตประชารัฐ

PROMOTING SUSTAINABLE LIVELIHOOD OF PEOPLE IN RURAL THAILAND: CASE STUDY NET PRACHARAT PROJECT

วรวิฑูรี จำลองนาค*

WORRAWOOT JUMLONGNARK*

วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

College of Politics and Governance, Mahasarakham University

*Corresponding Author E-mail: worrawoot.j@msu.ac.th

บทความวิชาการ (Academic Article)

RECEIVED 16 MAY 2025, REVISED 4 AUGUST 2025, ACCEPTED 14 AUGUST 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาบทบาทของโครงการเน็ตประชารัฐกับการส่งเสริมการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืนของคนในชนบท โดยวิเคราะห์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องตามกรอบแนวคิดการดำรงชีวิตที่ยั่งยืน ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ 1. การลดความยากจน 2. การเพิ่มการจ้างงาน 3. การมีชีวิตที่ดี 4. การปรับตัว และ 5. การรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น จากการวิเคราะห์ในแต่ละด้านพบว่า การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตของคนในชนบทช่วยส่งเสริมแนวทางการดำรงชีวิตที่ยั่งยืนได้ ได้แก่ การช่วยลดความยากจน เพิ่มการจ้างงาน ช่วยยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ ช่วยให้ชาวบ้านเท่าทันข้อมูลข่าวสาร ช่วยในการปรับตัว และช่วยในเรื่องของการรักษาฐานของทรัพยากรของชุมชน แต่อย่างไรก็ตามโครงการเน็ตประชารัฐจากผลการศึกษาที่ผ่านมา ก็ยังมีจุดบกพร่อง ก็คือ ปัญหาด้านงบประมาณในการบำรุงรักษาและมีค่าใช้จ่ายสูงในการดำเนินโครงการ และ ปัญหาการใช้อินเทอร์เน็ตไปในทางที่ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ แต่ผู้เขียนก็ได้เสนอแนะการแก้ไขปัญหในระยะยาวเพื่อให้โครงการสามารถดำเนินไปตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้อย่างยั่งยืน ได้แก่ การตั้งกองทุนเพื่อบำรุงรักษาอุปกรณ์และการดำเนินโครงการโดยการจัดการและบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการจัดการเครื่องมือในการป้องกันการเข้าไปใช้เว็บไซต์ที่ไม่เหมาะสมของเด็ก และรวมไปถึงการจำกัดเวลาการเข้าใช้อินเทอร์เน็ตไม่เกิน 3 ชั่วโมงต่อวัน

คำสำคัญ: การดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน, เน็ตประชารัฐ, การลดความยากจน

ABSTRACT

This academic article examines the role of the Net Pracharat project in promoting sustainable livelihoods for rural communities by analyzing related literature within the sustainable livelihood's framework. This framework is divided into five key areas: (1) poverty reduction, (2) creation of work opportunities, (3) well-being improvement, (4) adaptation, and (5) preservation of local natural resources. The analysis revealed that internet access in rural areas contributes to poverty reduction, increased employment, improved quality of life, enhanced information literacy for adaptation, and the preservation of community resources. However, previous studies identified several shortcomings of the Net Pracharat project, including issues with maintenance budgets, high implementation costs, and internet usage not aligned with project objectives. The author proposes long-term solutions to ensure the project's sustainability, such as establishing a fund for equipment maintenance, delegating project management to local administrative organizations, implementing tools to prevent children from accessing inappropriate websites, and limiting internet usage to a maximum of three hours per day.

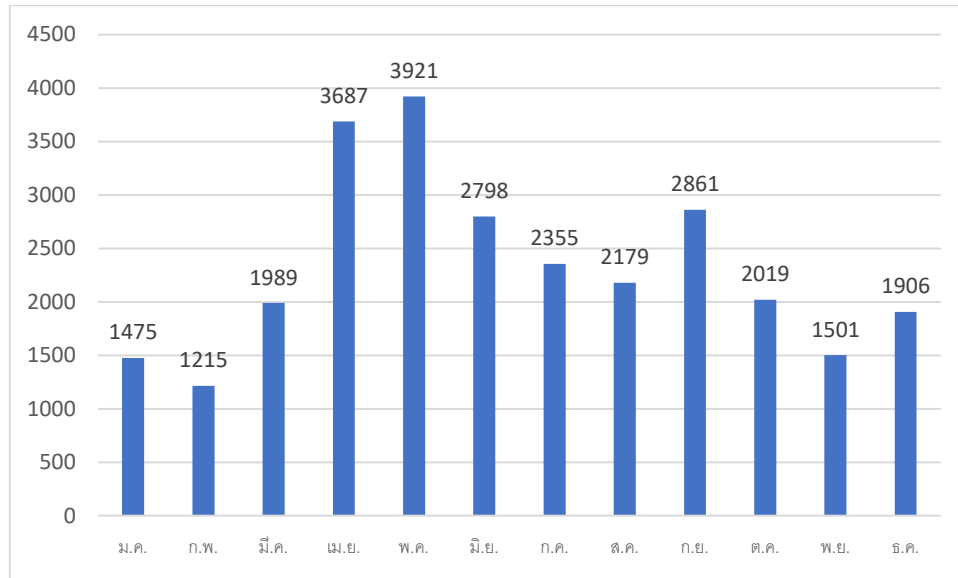
Keywords: Sustainable Livelihoods, Internet Pracharat, Poverty Reduction

1. บทนำ

อินเทอร์เน็ต คือ โครงสร้างพื้นฐานของประเทศ เช่นเดียวกับ ไฟฟ้า ประปา ถนน หรือสะพานเข้าหมู่บ้าน รัฐบาลของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา จึงเห็นความสำคัญของการให้ประชาชนสามารถเข้าถึงการใช้ อินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะหมู่บ้านที่ห่างไกลความเจริญ รัฐบาลจึงมีดำริที่จะมีนโยบายเน็ตประชารัฐขึ้นมา โครงการเน็ตประชารัฐได้รับการออกแบบมาเพื่อปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานของประเทศโดยขยายเครือข่าย อินเทอร์เน็ตไปยังพื้นที่ชนบทที่รัฐเข้าไม่ถึง สิ่งนี้จะช่วยให้ผู้คนจำนวนมากได้รับประโยชน์จากการใช้ อินเทอร์เน็ตและเทคโนโลยีดิจิทัล ช่วยลดช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างพื้นที่ชนบทและในเมือง และ ช่วยปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของคนในชนบท (กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2561)

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้โครงการดังกล่าวจะมีเจตนาที่ดีในการเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาและช่วย ส่งเสริมให้คนชนบทมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่เมื่อเข้าไปตรวจสอบการดำเนินงานของโครงการดังกล่าวพบว่าการดำเนินการโครงการดังกล่าวประสบกับปัญหาหลากหลายพอสมควร รัฐบาลได้ทุ่มงบประมาณจำนวนมากใน โครงการเน็ตประชารัฐ ซึ่งออกแบบมาเพื่อให้บริการเครือข่ายกว่า 20,000 หมู่บ้านในประเทศไทย แต่พบว่า ไม่ใช่ทุกหมู่บ้านจะสามารถใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สภาพโครงข่ายบางส่วนถูกทิ้งร้าง และในบางพื้นที่อยู่ ห่างจากจุดกระจายสัญญาณ 10 เมตร เจ้าหน้าที่ได้แนะนำให้ชาวบ้านซื้ออุปกรณ์เพิ่มเติมเพื่อเชื่อมต่อสัญญาณ เช่น ในพื้นที่บ้านโนนทอง ตำบลวังใหม่ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เป็นหนึ่งในหมู่บ้านต้นแบบที่รัฐบาล จัดสรรงบประมาณมาอบรมเชิงปฏิบัติการสร้างการรับรู้เรื่องประโยชน์ของเน็ตประชารัฐ ในปัจจุบัน ถึงแม้ ชาวบ้านจะสามารถเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตได้ แต่ส่วนใหญ่ใช้เพื่อการศึกษาและความบันเทิง สำนักงานตรวจเงินแผ่นดินได้เปิดเผยผลการตรวจสอบโครงการเน็ตประชารัฐ พบว่า กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม หรือ DES จัดสรรงบประมาณ 13,000 ล้านบาท สำหรับโครงการดังกล่าวแต่กลับไม่ประสบผลสำเร็จแต่อย่างใด เนื่องจากการไม่มีการดำเนินการสร้างงานหรืออาชีพ เด็กและเยาวชนใช้สัญญาณ WiFi ที่ปล่อยออกมาเพื่อการ

พักผ่อนหย่อนใจส่วนตัว และบางพื้นที่ก็เป็นแหล่งมั่วสุมจนคนในบางชุมชนต้องขอให้ยกเลิกโครงการดังกล่าว (Thai PBS, 2563)

รูปภาพ 1 แสดงการแจ้งเหตุขัดข้องของการใช้อินเทอร์เน็ตของโครงการเน็ตประชารัฐในปี 2563

อ้างอิง: วุฒิสภา (2563)

ถึงแม้โครงการเน็ตประชารัฐจะถูกวิจารณ์ว่าเป็นโครงการที่มีปัญหาในทางปฏิบัติ แต่เมื่อพิจารณาในเชิงหลักการและแนวคิดแล้วจะพบว่า โครงการดังกล่าวมีเจตนาที่ดีในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งได้แก่ อินเทอร์เน็ต เพื่อให้ประชาชนที่อยู่ในชนบทห่างไกล ได้มีโอกาสได้เข้าถึงแหล่งความรู้ และเพื่อพัฒนาตนเองในระยะยาว และเป็นการลดช่องว่างระหว่างคนที่อยู่ในเมืองและชนบท

2. ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเกี่ยวกับโครงการเน็ตประชารัฐที่ผ่านมาเป็นการศึกษาที่มีประเด็นสนับสนุนแนวคิดข้างต้นที่สำคัญ เช่น งานศึกษาของ นฤบาล สำราญจิตต์ (2561) ได้ศึกษาการเปิดรับ การรับรู้ ทักษะคิด และความคาดหวัง “โครงการเน็ตประชารัฐ” ของประชาชนในจังหวัดจันทบุรี โดยผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีทัศนคติต่อ “โครงการเน็ตประชารัฐ” และทัศนคติต่อประเด็นของการใช้สื่อสารในเชิงบวกในระดับเห็นด้วย งานศึกษาของ ธันวาท แผนสท้าน (2564) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการใช้งานเน็ตประชารัฐในปีที่มีการแพร่ระบาดของโควิด-19 ในประเทศไทย นอกจากนี้ยังม้งานศึกษาอินเทอร์เน็ตที่อาจจะไม่เกี่ยวข้องกับโครงการเน็ตประชารัฐเท่าใดนัก แต่เป็นการศึกษาบทบาทของอินเทอร์เน็ตในฐานะระบบสารสนเทศเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น เช่น งานวิจัยของ ภาศิไณย กลิ่นภักดิ์ และคณะ (2565) และม้งานที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตของประเทศไทย ของ ชาศริต มณีนาม และอัครนันท์ คิตสม (2565) จากการศึกษาความสำคัญของอินเทอร์เน็ตในประเทศไทยส่วนใหญ่พบว่าอินเทอร์เน็ตมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนในชนบทเป็นอย่างมาก ในประเด็นของการศึกษาการพัฒนาวิถีชีวิตที่ยั่งยืนของคนชนบทมีการศึกษาที่หลากหลายเช่นเดียวกัน เช่น งานศึกษาของพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส และคณะ (2565) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาพุทธ

กลไกกรมโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน: ศึกษากรณีจังหวัดศรีสะเกษ ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาพุทธกลไกกรมโคกหนองนาสามารถส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนได้ งานศึกษาของไกรสร วันละ และ ยุภาพร ยุภาศ (2565) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 และแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐเป็นแนวทางการบริหารและพัฒนาพื้นฐานประเทศในทุกระดับ ผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาและแก้ปัญหาจากฐานรากชุมชนที่แท้จริง ส่วนอีกงานหนึ่ง เป็นการศึกษาของ กัญญารัตน์ แก้วกมล และคณะ (2564) ได้ศึกษาการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยผลการศึกษาพบว่า การใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่สำคัญต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยมีแนวทางการจัดการที่หลากหลายและขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่

ผลจากการสำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่า ยังมีช่องว่างของงานวิจัย เช่น ไม่มีนักวิชาการคนใดสนใจศึกษาโครงการอินเทอร์เน็ตประชารัฐต่อการพัฒนาวิถีชีวิตที่ยั่งยืนของคนในชนบท นอกจากนี้ ยังขาดการศึกษาบูรณาการ “โครงการเน็ตประชารัฐ” กับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อวิเคราะห์ทฤษฎีและผลลัพธ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในบริบทชนบทไทยอย่างรอบด้าน ดังนั้น ผู้เขียนจึงสนใจที่จะศึกษาและวิเคราะห์ประเด็นดังกล่าว โดยในบทความนี้จะนำเสนอประเด็นต่างๆ ออกเป็นสี่ส่วนดังนี้ ส่วนที่หนึ่ง จะนำเสนอที่มาและลักษณะแนวคิดสำคัญของโครงการเน็ตประชารัฐ ส่วนที่สอง จะนำเสนอแนวคิดและหลักการสำคัญของแนวคิดการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน ส่วนที่สามจะนำกรอบแนวความคิดการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืนมาวิเคราะห์ผลการดำเนินงานของโครงการเน็ตประชารัฐ และส่วนสุดท้ายผู้เขียนจะเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาโครงการเน็ตประชารัฐเพื่อให้เกิดความยั่งยืนและบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการอย่างแท้จริง ซึ่งจะนำเสนอเนื้อหาต่างๆเป็นลำดับถัดไป

3. ที่มาและลักษณะแนวคิดสำคัญของโครงการเน็ตประชารัฐ

โครงการเน็ตประชารัฐ ริเริ่มโดย พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ซึ่งให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีโทรคมนาคมเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากของประเทศให้แข็งแกร่งทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยนำเทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมใหม่ๆ มาใช้ในชีวิตประจำวันอย่างแพร่หลาย รัฐบาลได้เริ่มยกระดับโครงสร้างพื้นฐานโทรคมนาคมของประเทศ หรือ “เน็ตประชารัฐ” เชื่อมโยงโครงข่ายอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง ผ่านสายเคเบิลใยแก้วนำแสงที่อยู่ห่างจากถนนและหมู่บ้านในเขตเมืองเพื่อรองรับการเชื่อมต่อไปยังพื้นที่ชนบทที่อยู่ห่างไกลจากเขตเมือง ในอดีตผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตเอกชนมักมองข้ามประเด็นเหล่านี้ไปโดยพิจารณาแค่เพียงเรื่องความคุ้มค่าในการลงทุนเป็นหลัก (รัฐบาลไทย, 2561)

จากการสำรวจที่ผ่านมา ประเทศไทยมี 74,987 หมู่บ้าน มีหมู่บ้าน 30,636 แห่งที่มี Wi-Fi และ 44,362 หมู่บ้านที่ไม่มีเครือข่ายอินเทอร์เน็ต การเกิดขึ้นของโครงการเน็ตประชารัฐจะช่วยอุดช่องว่างความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัล ช่วยให้ผู้คนในทุกภูมิภาคสามารถเข้าถึงบริการอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงได้อย่างเต็มที่และเท่าเทียมกัน (รัฐบาลไทย, 2561)

ภาพรวมโครงการเน็ตประชารัฐ ประกอบด้วยโครงการทั้งหมด 3 โครงการ คือ (คณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ, 2561)

1. โครงการเน็ตประชารัฐในพื้นที่ 24,700 หมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านมีจุด Wi-Fi ฟรี อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงดีอี มอบให้บริษัท ทีโอที จำกัด (มหาชน) ดำเนินการ วงเงิน 1.5 พันล้านบาท ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) ได้จัดสรรเงินงบประมาณการดำเนินการให้กับรัฐบาลจากเงินประมูลคลื่นความถี่

2. โครงการเน็ตประชารัฐบริเวณชายแดน หรือ โครงการจัดให้มีสัญญาณโทรศัพท์เคลื่อนที่และบริการอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงในพื้นที่ชายขอบ (โครงข่ายฯ ชายแดน) 3,920 หมู่บ้าน ใช้เงินจากกองทุน USO หรือกองทุนวิจัยและพัฒนากิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม เพื่อประโยชน์สาธารณะ รวม 12,900 ล้านบาท โดยโครงการดังกล่าวจะ รวมศูนย์เครือข่าย USO เพื่อให้ใช้อินเทอร์เน็ตฟรีในแต่ละหมู่บ้าน ใช้เน็ตฟรีในโรงเรียน โรงพยาบาล อย่างน้อย 5 ปี คิดค่าอินเทอร์เน็ตบ้านเดือนละ 200 บาท

3. โครงการเน็ตประชารัฐในชนบท หรือ โครงการจัดหาอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงในพื้นที่ห่างไกล (Zone C) จำนวน 15,723 หมู่บ้าน ใกล้เคียงโครงการเครือข่ายประชารัฐ จำนวน 24,700 หมู่บ้าน สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) เบิกจ่ายเงินจากกองทุน USO ได้ประมาณ 19,674,780,000 บาท และประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่โครงการจะสามารถใช้บริการอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงได้ จะมีจุดบริการอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง 15,584 จุด และอาคารกลาง USO NET พร้อมคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ และจุดบริการไวไฟมีเจ้าหน้าที่ประจำส่วนกลาง 228 โรงเรียน รวมถึงโรงเรียนต้นแบบในพื้นที่ห่างไกล 5,021 แห่ง และจุดเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตความเร็วสูงสาธารณะในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) 91 แห่ง

ปัญหาที่เกิดจากโครงการเน็ตประชารัฐที่สำคัญได้แก่ รัฐบาลต้องใช้งบประมาณในการดูแลรักษา และซ่อมบำรุงอุปกรณ์เป็นจำนวนมาก จากการรายงานของรัฐบาลที่ผ่านมาพบว่ารัฐบาลได้ค้างจ่ายหนี้ค่าบำรุงรักษาอุปกรณ์ให้กับบริษัท โทรคมนาคมแห่งชาติ จำกัด (มหาชน) หรือ NT ตั้งแต่ปี 2561 กว่า 4 พันล้านบาท แต่หลังจากการเจรจาไกล่เกลี่ยหนี้ของ NT ลดลงเหลือ 3.6 พันล้านบาท (กรุงเทพธุรกิจ, 2565) คำถามก็คือ โครงการเน็ตประชารัฐจะแก้ปัญหาเหล่านี้ได้อย่างไร และจะนำไปสู่การพัฒนาการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืนอย่างไร

โครงการเน็ตประชารัฐ ถึงแม้จะมีแนวคิดริเริ่มที่ดีที่ต้องการเห็นการพัฒนาชนบท โดยเฉพาะการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตในระดับหมู่บ้าน แต่โครงการนี้ต้องใช้งบประมาณของรัฐบาลเป็นจำนวนมาก ซึ่งจะเป็นภาระผูกพันด้านงบประมาณของรัฐบาลในอนาคต ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการพิจารณาในการหาหนทางในการแก้ไขปัญหานี้ให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

4. แนวคิดและหลักการสำคัญของแนวคิดการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน

การดำรงชีวิตอย่างยั่งยืนเป็นแนวคิดที่สำคัญด้านการพัฒนาชนบทในทศวรรษที่ผ่านมา การศึกษา งานวิจัยและการศึกษาด้านการพัฒนาชนบท มักจะปรากฏให้เห็นถึงกระบวนการศึกษาเกี่ยวกับการมีชีวิตที่ยั่งยืน นอกจากนี้ คำว่า “การมีชีวิตที่ยั่งยืน” สามารถเกิดขึ้นได้ไปพร้อมๆ กับกระบวนการศึกษาในแนวทางอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ (การดำรงชีวิตในชนบทหรือในเมือง) อาชีพ (การทำฟาร์มเลี้ยงสัตว์หรือการประมง) ความแตกต่างของสถานะทางสังคม (เพศ, อายุ, และการดำรงชีวิต) หรือ แนวทางการดำรงชีวิตที่ดี เป็นต้น (Scoones, 2009)

มุมมองการดำรงชีวิตที่ยั่งยืนเริ่มต้นด้วยการที่ผู้คนที่แตกต่างกันในสถานที่ต่าง ๆ อาศัยอยู่ หรือ การรวมกันของทรัพยากรที่ใช้และกิจกรรมที่ดำเนินการเพื่อให้มีชีวิตอยู่' แนวทางการวิเคราะห์เชิงพรรณนาแสดงให้เห็นถึงความสลับซับซ้อนของกิจกรรมและการปฏิสัมพันธ์ที่เน้นความหลากหลายของวิถีชีวิตของคนทำมาหากิน สิ่งนี้อาจตัดข้ามขอบเขตของแนวทางแบบเดิม ๆ ในการมองการพัฒนาชนบทซึ่งมุ่งเน้นไปที่กิจกรรมที่กำหนดไว้: เช่น การทำการเกษตร การจ้างแรงงานในฟาร์มขนาดเล็กและอื่น ๆ แต่ในความเป็นจริงผู้คนรวมการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เข้าด้วยกันในลักษณะที่ซับซ้อน แน่แน่นอนว่าภาคปฏิบัติและการกลยุทธที่แตกต่างกันย่อมส่งผลต่อเส้นทางการดำรงชีวิตหรือวิธีการดำรงชีวิตที่แตกต่างกัน การวิเคราะห์การดำรงชีวิตอย่างยั่งยืนในระดับบุคคลสามารถรวมเป็นกลยุทธ์การดำรงชีวิตที่ซับซ้อนและนำมาใช้ในการวิเคราะห์ในระดับครัวเรือนหรือหมู่บ้านได้ (Scoones, 2009) การศึกษาของ Natarajan et al. (2022) พบว่า การศึกษาความเป็นอยู่ที่ยั่งยืนควรพิจารณาควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงสำคัญ 2 ประการในภูมิทัศน์การพัฒนาในระดับโลกที่เป็นลักษณะเฉพาะของศตวรรษที่ 21 ได้แก่ ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศต่อวิถีชีวิตในชนบทและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากโลกาภิวัตน์ โดยเน้นที่แนวทางในการกำหนดกรอบวิถีชีวิตในชนบทที่มีโครงสร้าง แยกตามพื้นที่ ความเป็นพลวัต และความสอดคล้องกันทางนิเวศวิทยา

กรอบการดำรงชีวิตที่ยั่งยืนโดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิเคราะห์ด้านปัจจัยการผลิตจะประกอบไปด้วยทุน หรือ ทรัพยากร และผลผลิต ซึ่งเชื่อมโยงกับการลดความยากจนและระดับการจ้างงาน ขยายไปสู่การวิเคราะห์กรอบที่กว้างขึ้นของความเป็นอยู่ที่ดีและความยั่งยืน (Scoones, 2009) สิ่งนี้สามารถวิเคราะห์เพื่อเน้นองค์ประกอบย่อยที่แตกต่างกัน (Scoones, 1998) ซึ่งการวิเคราะห์ผลลัพธ์ของการมีชีวิตที่ยั่งยืนจะประกอบไปด้วยองค์ประกอบทั้ง 5 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. การลดความยากจน – ระดับความยากจนเป็นเกณฑ์สำคัญในการประเมินการดำรงชีวิต สามารถใช้มาตรการต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาเพื่อให้คนในชุมชนข้ามพ้น 'เส้นความยากจน' แบบสัมบูรณ์ตามระดับรายได้หรือการบริโภค

2. การเพิ่มการจ้างงาน – สิ่งนี้เกี่ยวข้องกับความสามารถของการผสมผสานของหลักการดำรงชีวิตเพื่อสร้างการจ้างงานที่เป็นประโยชน์อาจอยู่ในรูปแบบของการจ้างงานนอกภาคการเกษตร หรือเป็นส่วนหนึ่งของระบบแรงงานค่าจ้างหรือการผลิตเพื่อยังชีพ

3. การมีชีวิตที่ดี – แนวคิดเรื่อง 'ความเป็นอยู่ที่ดี' และ 'ความสามารถ' ได้ขยายขอบเขตคำจำกัดความที่กว้างขึ้นสำหรับแนวคิดการดำรงชีวิต ความสามารถเป็น 'สิ่งที่ผู้คนสามารถทำได้หรืออยู่กับสิทธิของพวกเขา' ซึ่งเป็นแนวคิดที่ครอบคลุมมากกว่าเกี่ยวข้องกับด้านวัตถุของการบริโภคอาหารหรือรายได้

4. การปรับตัว – ความยืดหยุ่นในการดำรงชีวิตที่จะสามารถรับมือและฟื้นตัวจากความเครียดและแรงกดดันจากปัจจัยภายนอก ความยืดหยุ่นดังกล่าวเมื่อเผชิญกับความเครียดและแรงกดดันจากการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมเป็นกุญแจสำคัญในการปรับตัวในการดำรงชีวิตและการเผชิญปัญหา

5. การรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น – การดำรงชีวิตในชนบทส่วนใหญ่พึ่งพาฐานทรัพยากรธรรมชาติอย่างน้อยในระดับหนึ่ง นอกจากนี้ยังหมายถึงความสามารถของระบบในการรักษาผลผลิตในชุมชนเมื่ออยู่ภายใต้แรงกดดันจากปัจจัยภายนอก เช่น ภัยธรรมชาติ หรือ เศรษฐกิจตกต่ำ เป็นต้น

องค์ประกอบสำคัญห้าประการ สามข้อแรกมุ่งเน้นไปที่การดำรงชีวิตเชื่อมโยงเกี่ยวกับการลดความยากจนกับการจ้างงานและประเด็นของการมีความเป็นอยู่ที่ดี สององค์ประกอบสุดท้ายเพิ่มมิติความยั่งยืนโดย

มองไปที่การปรับตัวของการดำรงชีวิตและการรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติ เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมจะสามารถกำหนดเป็นองค์ประกอบของผลลัพธ์ของการดำรงชีวิตที่ยั่งยืนตามโมเดลดังต่อไปนี้

รูปภาพที่ 2 ผลลัพธ์การดำรงชีวิตที่ยั่งยืน
ที่มา ดัดแปลงจาก Scoones (1998)

กรอบการดำรงชีวิตที่ยั่งยืนเหมาะกับการวิเคราะห์ชุมชนชนบทไทย เพราะครอบคลุมปัจจัยการผลิตทุน ทรัพยากร และผลลัพธ์ 5 ด้าน ที่สะท้อนความยากจน การจ้างงาน และความเป็นอยู่ ทำให้เข้าใจความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างรอบด้าน

5. การวิเคราะห์โครงการเน็ตประชารัฐกับแนวคิดการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโครงการเน็ตประชารัฐกับแนวคิดการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน ผู้เขียนได้แบ่งประเด็นในการวิเคราะห์ไว้ห้าประเด็นได้แก่ การลดความยากจน การเพิ่มการจ้างงาน การมีชีวิตที่ดี การปรับตัว และการรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ซึ่งจะนำเสนอเป็นลำดับดังต่อไปนี้

1. การลดความยากจน

การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตเป็นโครงสร้างพื้นฐานสำคัญที่ทำให้คนในชนบทสามารถแก้ปัญหาความยากจน ด้วยความรู้ทางเทคโนโลยี ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีในการหาตลาด การผลิตสินค้า และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ทำให้นำไปสู่การเพิ่มมูลค่าของสินค้ามากขึ้น และเป็นการเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจของคนในชนบทจากการทำเกษตรกรรมแต่เพียงอย่างเดียว มาเป็นการพัฒนาไปสู่การประดิษฐ์นวัตกรรมเพื่อเพิ่มรายได้เสริมจากการประกอบอาชีพหลัก และช่วยยกระดับรายได้ของประชาชนให้เพิ่มสูงขึ้นด้วย ในต่างประเทศมีงานศึกษาผลของการใช้เทคโนโลยีและอินเทอร์เน็ตในการช่วยลด

ความยากจนในชนบทด้วย เช่น งานของ Zhang et al. (2021) พวกเขาได้ศึกษาเศรษฐกิจดิจิทัลช่วยบรรเทาความยากจนในชนบทและการฟื้นฟูชนบทในประเทศจีน โดยผลการวิจัยของพวกเขาบอกว่า การเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นโอกาสที่สำคัญสำหรับคนในชนบทในการลดช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจน และการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัลจะช่วยบรรลุลดความยากจนอย่างยั่งยืนและป้องกันการเกิดความยากจนส่งต่อไปยังรุ่นต่อไปได้ งานศึกษาดังกล่าวได้เน้นบทบาทของ e-commerce ในชนบทและ mobile payment ในชนบทของประเทศจีน ในกรณีของประเทศไทยนั้น อีคอมเมิร์ซสามารถช่วยพัฒนาเศรษฐกิจชนบทของไทยโดยเปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการท้องถิ่นเข้าถึงตลาดที่กว้างขึ้น ลดต้นทุนการทำธุรกิจ และเพิ่มรายได้นอกจากนี้ยังส่งเสริมการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลให้กับชุมชน เพิ่มความสามารถในการแข่งขัน และกระตุ้นการสร้างงานในพื้นที่ชนบท ทำให้เศรษฐกิจท้องถิ่นเติบโตอย่างยั่งยืนและลดความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองและชนบทได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การเพิ่มการจ้างงาน

การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตในระดับหมู่บ้านและตำบล ทำให้เกิดการจ้างงานเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีเพิ่มมากขึ้น เพราะต้องอาศัยผู้ที่มีความเชี่ยวชาญและมีความชำนาญเฉพาะเพื่อที่จะทำแก๊สหรือซ่อมแซมกรณีอุปกรณ์ส่งสัญญาณเกิดการชำรุด ถ้ารัฐบาลมีนโยบายในการอบรมให้ความรู้แก่ชาวบ้านให้สามารถซ่อม สร้าง ประดิษฐ์และประยุกต์ใช้เทคนิคและอุปกรณ์ต่างๆ เกี่ยวกับเทคโนโลยี ก็จะเป็นการเพิ่มการจ้างงานให้กับประชาชนในชุมชน เมื่อคนในชุมชนได้รับการอบรมและมีประสบการณ์ในการประกอบซ่อมเครื่องมือทางเทคโนโลยีเพิ่มขึ้นแล้ว ก็จะสามารถไปประยุกต์ใช้กับการใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ เช่น การประดิษฐ์โครงเพื่อให้อุปกรณ์ที่ชำรุด การพัฒนาแอปพลิเคชันเพื่อติดตามการเติบโตของพืชไร่ในนาสวนของตนเองได้และสามารถเพิ่มผลผลิตให้กับฟาร์มของชาวบ้านได้ มีงานศึกษาในต่างประเทศซึ่งสนับสนุนในประเด็นที่ว่า การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและเทคโนโลยีดิจิทัลของคนชนบทช่วยเพิ่มการจ้างงาน สร้างรายได้ให้กับคนในชนบทได้ เช่น งานศึกษาของ Luo (2019) เขาพบว่าในปี ค.ศ. 2016 ธนาคารโลกและกลุ่มบริษัทอาลีบาบา ได้ร่วมมือกันในการทำวิจัยในประเทศจีนเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการช่วยให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจและเพิ่มอัตราการจ้างงานในชนบท โดยผลการวิจัยสรุปว่าเทคโนโลยีดิจิทัลสามารถนำไปใช้ในการขายของออนไลน์ (e-commerce) ได้สร้างโอกาสในการสร้างงานให้แก่คนในชนบทและช่วยลดความยากจนและลดช่องว่างระหว่างชนชั้นได้ และการศึกษาของ Li & He (2024) พบว่าอีคอมเมิร์ซในชนบทส่งผลโดยตรงต่อรายได้ของเกษตรกรด้วยการส่งเสริมการบูรณาการตลาดของเกษตรกร และส่งผลทางอ้อมด้วยการขยายอุตสาหกรรมในเครือข่ายที่สามารถส่งเสริมการเติบโตของการจ้างงานได้

3. การมีชีวิตที่ดี

การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตสามารถยกระดับการมีชีวิตที่ดีให้กับคนในชนบทได้ โดยเฉพาะการเรียนรู้โลกกว้าง ที่มากกว่าขอบเขตในระดับตำบลและหมู่บ้านของตนเอง การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีโดยอาศัยแหล่งความรู้จากทั่วทุกมุมโลกเพื่อทำให้ชีวิตของประชาชนมีความสะดวกสบายมากขึ้น และรวมไปถึงการใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือช่วยยกระดับคุณภาพของการศึกษา ซึ่งครูในโรงเรียนชนบทที่อยู่ห่างไกลสามารถค้นคว้าหาข้อมูลและรู้ที่เป็นประโยชน์ในการมาสอนให้กับนักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนได้ หรือการใช้เพื่อติดต่อสื่อสารทางการแพทย์ในระบบ Telemedicine ซึ่งทำให้ชาวบ้านสามารถเข้าถึงการบริการสาธารณสุขโดยที่ไม่จำเป็นต้องออกเดินทางไกล ช่วยประหยัดเวลา และช่วยให้การรักษามีประสิทธิภาพและการเข้าถึงการ

รักษาพยาบาลทำได้เร็วขึ้น งานวิจัยในต่างประเทศ ได้มีการศึกษาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในทางการแพทย์ เพื่อช่วยเหลือประชาชนที่ยากไร้ในชนบท หรือ ที่เรียกว่า Telemedicine เช่นงานศึกษาของ Bagchi (2006) ได้ศึกษาเทคโนโลยีการแพทย์ทางไกล (Telemedicine) ในชนบทของประเทศอินเดีย ผลการศึกษาพบว่า Telemedicine อาจกลายเป็นวิธีที่ราคาถูกลงที่สุดและเร็วที่สุดในการลดความเหลื่อมล้ำทางสุขภาพระหว่างชนบทและเมือง เมื่อพิจารณาถึงความก้าวหน้าอย่างมากของอินเดียในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร telemedicine สามารถช่วยนำการดูแลสุขภาพเฉพาะทางไปยังมุมที่ห่างไกลที่สุดของประเทศ เช่นเดียวกับ Chen (2021) เสนอว่าเทคโนโลยีโทรศัพท์เคลื่อนที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการเข้าถึงและการใช้งานอินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนา ความเข้าใจที่ดีขึ้นเกี่ยวกับปัจจัยขับเคลื่อนหลักและข้อจำกัดของการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตบนโทรศัพท์เคลื่อนที่ที่เป็นปัจจัยสำคัญอันดับแรกที่รัฐบาลต้องพิจารณาในการออกแบบนโยบายที่ตรงเป้าหมาย จากรายงานของ Digital 2025 Global Overview Report พบว่าในช่วงต้นปี พ.ศ. 2568 ประเทศไทยมีการเชื่อมต่อโทรศัพท์มือถือรวม 99.5 ล้านเครื่อง ซึ่งคิดเป็น 139 เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งหมด อย่างไรก็ตาม การเชื่อมต่อเหล่านี้บางส่วนอาจครอบคลุมเฉพาะบริการต่างๆ เช่น เสียงและ SMS และบางส่วนอาจไม่รวมการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต (Datareportal, 2025)

4. การปรับตัว

การเข้าถึงเทคโนโลยีและอินเทอร์เน็ตสามารถทำให้คนในชุมชนชนบทเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับตัวให้กับโลกสมัยใหม่ เนื่องจากความรู้และเทคนิควิทยาการที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย ทำให้ประชาชนได้รู้เท่าทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว ยกตัวอย่างเช่น การใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อค้นหาสภาพภูมิอากาศ ซึ่งก็จะทำให้ชาวบ้านในชนบทซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ สามารถวางแผนในการทำเกษตรของตนเองได้ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศอย่างฉับพลัน ชาวบ้านในชนบทก็สามารถที่จะปรับตัวได้อย่างทันทั่วทั้งที่ หรือ ตัวอย่างอีกกรณีหนึ่ง ก็คือ กลุ่มชาวประมง ที่ต้องออกเรือหาปลาทุกวัน ก็สามารถใช้เทคโนโลยีเกี่ยวกับสภาพภูมิอากาศในการวางแผนในการออกเรือเพื่อหาปลาได้ เมื่อใดที่เกิดสภาวะอากาศแปรปรวน มีพายุหนัก ก็สามารถวางแผนการหลีกเลี่ยงการเกิดภัยพิบัติได้ ดังนั้น นี่คือประโยชน์ของเทคโนโลยีและการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตซึ่งทำให้ชาวบ้านเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้เอง โดยไม่ต้องหวังพึ่งการประกาศของทางราชการแต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Ziervogel and Calder (2003) ได้วิจัยการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการช่วยทำนายสภาพภูมิอากาศทำให้คนในชนบทสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศได้ การศึกษาของพวกเขาพบว่า การคาดการณ์สภาพภูมิอากาศตามฤดูกาลมีบทบาทในการเพิ่มความสามารถในการปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ

5. การรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและการใช้เทคโนโลยีสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการรักษาฐานทรัพยากรในท้องถิ่นได้ เนื่องจากความรู้ในการปกป้องทรัพยากรในท้องถิ่นสามารถค้นคว้าหาองค์ความรู้ได้จากอินเทอร์เน็ต นอกจากนี้ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการปกป้องทรัพยากรที่มีค่าในท้องถิ่นก็สามารถทำได้ ถ้ามีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง เช่น ชุมชนท้องถิ่นหนึ่งมีป่าต้นไม้พะยูนที่มีค่ามาก และชาวบ้านเกิดความหวงแหนและอยากจะอนุรักษ์ไว้ แต่ก็กลัวจะมีบุคคลภายนอกชุมชนจะทำการลักลอบตัดออกไปเพื่อนำไปขาย ถ้าไม่มีเทคโนโลยีเข้าถึงชาวบ้าน ชาวบ้านก็อาจจะใช้วิธีการผลิตเปลี่ยนเวรยามในการดูแลรักษาป่านี้ไว้ แต่ถ้าสามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยี ก็อาจจะใช้กล้องวงจรปิดโดยเชื่อมต่อกับสัญญาณไวไฟที่ใช้ในหมู่บ้าน ทำให้การ

ดูแลรักษาป่าไม่ต้องใช้คน แต่ใช้เทคโนโลยีมาประยุกต์คอยเป็นหูเป็นตาให้และส่งสัญญาณเตือนเมื่อมีคนเข้ามาบุกรุก ซึ่งจะช่วยประหยัดเวลา ประหยัดทรัพยากรของคนในชุมชนและทำให้การดูแลปกป้องรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นทำได้ดียิ่งขึ้น มีงานศึกษาวิจัยที่สนับสนุนประเด็นที่ว่าเทคโนโลยีดิจิทัลสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการรักษาฐานทรัพยากรในท้องถิ่นได้ เช่น งานการศึกษาของ McCall and Minang (2005) ได้ศึกษา การประเมิน GIS แบบมีส่วนร่วมสำหรับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน และการอ้างสิทธิ์ในป่าชุมชนของประเทศแคเมอรูน โดยผลการศึกษาพบว่า GIS แบบมีส่วนร่วม (PGIS) และแอปพลิเคชันการทำแผนที่แบบมีส่วนร่วมช่วยทำให้เกิดการวางแผนเชิงพื้นที่แบบมีส่วนร่วมสำหรับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนในประเทศกำลังพัฒนา มีข้อสันนิษฐานว่าการใช้ PGIS มีประสิทธิภาพตรงตามความต้องการด้านเนื้อหาตอบสนองผลประโยชน์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในท้องถิ่น ดังนั้นเทคโนโลยีดังกล่าวจึงเป็นเครื่องมือในการกำกับดูแลทรัพยากรในท้องถิ่นได้ดีมากขึ้น

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของโครงการเน็ตประชารัฐกับการดำรงชีวิตที่ยั่งยืนสามารถสรุปออกมาเป็นตารางดังต่อไปนี้

ตาราง 1 สรุปประเด็นการวิเคราะห์ สาระสำคัญและการรับผิดชอบของหน่วยงานที่สำคัญ

ประเด็นการวิเคราะห์	สาระสำคัญ	หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
1. การลดความยากจน	อินเทอร์เน็ตช่วยให้คนชนบทเข้าถึงข้อมูลตลาด ความรู้ด้านการผลิต พัฒนาผลิตภัณฑ์ เปิดโอกาสทาง e-commerce ลดความเหลื่อมล้ำระหว่างเมือง-ชนบท	กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, กระทรวงพาณิชย์, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต./เทศบาล)
2. การเพิ่มการจ้างงาน	การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตสร้างอาชีพด้านเทคโนโลยีและการซ่อมบำรุงอุปกรณ์ เพิ่มโอกาสประกอบธุรกิจออนไลน์ ขยายอุตสาหกรรมในเครือข่าย	กระทรวงแรงงาน, กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน, อบต./เทศบาล
3. การมีชีวิตที่ดี	เทคโนโลยีช่วยยกระดับคุณภาพชีวิต เช่น การศึกษาออนไลน์, Telemedicine, เข้าถึงบริการสาธารณสุข ลดเวลาการเดินทาง	กระทรวงสาธารณสุข, กระทรวงศึกษาธิการ, กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม
4. การปรับตัว	เข้าถึงข้อมูลสภาพอากาศและข่าวสารได้รวดเร็ว ช่วยวางแผนการเกษตร ประมง ป้องกันภัยพิบัติ และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ	กรมอุตุนิยมวิทยา, กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, องค์กรชุมชน
5. การรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น	ใช้เทคโนโลยี เช่น กล้องวงจรปิด, GIS, PGIS เพื่อเฝ้าระวัง ป้องกันการบุกรุก และจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วม	กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, กรมป่าไม้, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, กลุ่มอนุรักษ์ชุมชน

6. สรุป

แนวคิดของโครงการเน็ตประชารัฐ ถือว่าเป็นหลักการที่ดีที่ช่วยส่งเสริมการเข้าถึงแหล่งความรู้และเทคโนโลยีให้กับชาวบ้าน ช่วยยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ เพิ่มรายได้ เพิ่มการจ้างงาน ช่วยให้ชาวบ้านเท่าทันข้อมูลข่าวสาร ช่วยในการปรับตัว และช่วยในเรื่องของการรักษารัฐธรรมนูญของทรัพยากรของชุมชน ถึงแม้โครงการดังกล่าวในทางปฏิบัติ อาจจะมีปัญหาและอุปสรรคไปบ้าง โดยเฉพาะเกี่ยวกับงบประมาณที่ต้องใช้อย่างมหาศาลและบางทีก็มีการใช้งานอย่างผิดวัตถุประสงค์ แต่ปัญหาเหล่านี้ก็มีหนทางในการแก้ไขได้ ทั้งนี้ต้องเกิดจากการร่วมมือกันของคนในชุมชน หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน ร่วมมือกันในการพัฒนาสิ่งเหล่านี้ให้ดีขึ้น ก็จะทำให้ประโยชน์ของโครงการเหล่านี้เกิดแก่ชาวบ้านที่อยู่ห่างไกล และเป็นโครงการที่มีความยั่งยืนในอนาคต ผลการศึกษานี้ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทของประเทศอื่นโดยเฉพาะประโยชน์ของการใช้อินเตอร์เน็ตในระดับชุมชนท้องถิ่นที่จะช่วยส่งเสริมชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้ยังมีข้อจำกัดที่สำคัญ คือ การยังไม่ได้มีการเก็บข้อมูลจากผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตในหมู่บ้านโดยตรง ดังนั้นเป็นความสำคัญอย่างยิ่งของงานวิจัยในอนาคตควรมีการเก็บข้อมูลจริงในพื้นที่ที่มีปัญหา

7. ข้อเสนอแนะ

การดำเนินโครงการเน็ตประชารัฐเพื่อให้เกิดความยั่งยืน และก่อให้เกิดประโยชน์กับประชาชนและชุมชนชนบทอย่างแท้จริง ผู้เขียนได้เสนอแนวทางในการปรับปรุงโครงการนี้ดังต่อไปนี้

1. ประเด็นที่สอดคล้องกับความเป็นอยู่ที่ยั่งยืนทั้งห้าด้าน ได้แก่ ด้านที่หนึ่งการลดความยากจน รัฐบาลควรให้มีการฝึกฝนอบรมการประกอบอาชีพที่สามารถใช้ประโยชน์จากการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต ทำให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มจากอาชีพหลัก ทำให้ประชาชนลดความยากจนได้ ด้านที่สอง การเพิ่มการจ้างงาน รัฐบาลควรฝึกทักษะและเพิ่มการฝึกอบรมเกี่ยวกับการซ่อมและการแก้ไขอุปกรณ์คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต เพื่อสร้างรายได้และอาชีพเสริมให้กับคนชนบท ด้านที่สาม ด้านการมีชีวิตที่ดี รัฐบาลควรส่งเสริมและจัดหาอุปกรณ์เกี่ยวกับ telemedicine ให้กับคนชนบทที่อยู่ห่างไกลให้สามารถเข้าถึงการรักษาพยาบาลได้ง่าย ด้านที่สี่ การปรับตัว รัฐบาลควรสนับสนุนเครื่องมือและอุปกรณ์ที่สามารถพยากรณ์สภาพภูมิอากาศให้คนในชนบทสามารถใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนทำการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประการสุดท้ายการรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น รัฐบาลควรสนับสนุนเครื่องมือและอุปกรณ์ ในการรักษาฐานทรัพยากรในท้องถิ่น เช่น การติดตั้งกล้อง cctv เพื่อตรวจสอบการเข้าไปลักลอบตัดต้นไม้หายากของชุมชนท้องถิ่น

2. การใช้งบประมาณเพื่ออุดหนุนโครงการเป็นจำนวนมากหลายพันล้านบาทจากรัฐบาลในระยะยาวคงไม่สามารถทำได้ ผู้เขียนจึงเสนอให้มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อการบำรุงรักษาและการจัดการอุปกรณ์อินเทอร์เน็ตประจำหมู่บ้าน โดยมอบอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นคนดูแลและจัดตั้งกองทุนขึ้นมา นอกจากนี้เห็นควรให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหารายได้จากการใช้อินเทอร์เน็ตจากโครงการนี้เพื่อชดเชยเงินค่าบำรุงรักษาอุปกรณ์ด้วย

3. ปัญหาการใช้เครือข่ายอินเทอร์เน็ตประชารัฐอย่างผิดวัตถุประสงค์ โดยเฉพาะกลุ่มเด็กๆ ในหมู่บ้านซึ่งมักจะใช้อินเทอร์เน็ตไปเล่นเกมออนไลน์ หรือเข้าเว็บไซต์ที่ไม่พึงประสงค์ การแก้ไขปัญหาดังกล่าว ผู้เขียนเสนอให้รัฐบาลส่งเจ้าหน้าที่ที่มีความเชี่ยวชาญจัดการบล็อกเว็บไซต์และเกมที่ไม่มีพึงประสงค์ตั้งแต่ต้น

ทาง เพื่อไม่ให้เด็กนักเรียนเข้าถึงเว็บไซต์เหล่านั้น พร้อมทั้งทำคู่มือแจกจ่ายไปตามหมู่บ้านและโรงเรียน โดยการแนะนำเว็บไซต์ที่ควรหลีกเลี่ยงให้กับพ่อแม่ และครูอาจารย์เพื่อช่วยกำกับดูแลการใช้อินเทอร์เน็ตในเครือข่ายดังกล่าว นอกจากนี้ให้เจ้าหน้าที่กำหนดเวลาการใช้งานสำหรับการใช้อินเทอร์เน็ตไม่เกินวันละ 3 ชั่วโมง ต่อคนหรือต่อหนึ่งแอคเคาท์ต่อวัน (BBC, 2024) เพื่อควบคุมการใช้งานให้มีประสิทธิภาพด้วย

8. เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2561). คู่มือพัฒนาความสำเร็จกับเน็ตประชารัฐ. สืบค้นเมื่อ 21 พฤศจิกายน 2567, จาก <http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER56/DRAWER064/GENERAL/DATA0000/00000067.PDF>
- กรุงเทพธุรกิจ. (2565). “ดีอีเอส” โอด “เน็ตประชารัฐ” หนึ่บ้านกว่า 4 พันล้าน. สืบค้นเมื่อ 19 สิงหาคม 2567, จาก <https://www.bangkokbiznews.com/tech/gadget/1027710>
- กัญญารัตน์ แก้วกมล, นิติคุณ ท้าวทอง, สุปวีณ์ รสริน, อนุศิษฐ์ เพชรเชนทร์, อมรรัตน์ รัตนสุภา, และจันทน์ ภูติอริยวัฒน์. (2564). การใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, 11(1), 75-92.
- ไกรสร วันละ และ ยุภาพร ยุภาศ. (2565). การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่มีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น, 8(2), 391-404.
- คณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ. (2561). เลขาธิการ กสทช. ชี้แจงเรื่องเน็ตประชารัฐ. สืบค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2567, จาก <https://nbtc.go.th/News/Information/35068.aspx>
- ชาคริต มณีงาม และ อัครนันท์ คิตสม. (2565). การเข้าถึงและการใช้งานอินเทอร์เน็ตประจำที่ในประเทศไทย. Journal of Buddhist Education and Research, 8(2), 165-174.
- ธันวาท แผนสท้าน. (2564). ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้งานเน็ตประชารัฐในปีที่มีการแพร่ระบาดของโควิด-19 ในประเทศไทย. วารสารสมาคมนักวิจัย, 26(4), 124-141.
- นฤบาล สำราญจิตต์. (2561). การเปิดรับการรับรู้ทัศนคติและความคาดหวัง “โครงการ เน็ต ประชา รัฐ” ของประชาชนจังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ (นศ.ม.(นิเทศศาสตร์)), มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ, ศักดิ์ชัย สักการะบูชา, และ นาฏนภางค์ โพธิ์ไพจิตร. (2565). รูปแบบการพัฒนาพุทธกิจกรรมโคกหนองนาสันติศึกษาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน: ศึกษากรณีจังหวัดศรีสะเกษ. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 10(1), 48-64.
- ภาศินีเย กลิ่นภักดิ์, เจษฎาภรณ์ พานทอง, พงษ์ดนัย งามนิม, วีรชัย แต่งจ็อก และ นันทพันธ์ คตคง (2565). ระบบสารสนเทศเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น. วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น, 8(11), 441-453
- รัฐบาลไทย. (2561). โครงการเน็ตประชารัฐ. สืบค้นเมื่อ 18 พฤศจิกายน 2567, จาก https://media.thaigov.go.th/uploads/document/66/2018/12/pdf/Doc_20181217115504000000.pdf

- วุฒิสภา. (2563).สรุปภาพรวมการดำเนินงานโครงการเน็ตประชารัฐ. สืบค้นเมื่อ 12 สิงหาคม 2568, จาก [https://www.senate.go.th/assets/portals/126/fileups/345/files/1%20เน็ตประชารัฐ_DE_190164\(1\).pdf](https://www.senate.go.th/assets/portals/126/fileups/345/files/1%20เน็ตประชารัฐ_DE_190164(1).pdf)
- Bagchi, S. (2006). Telemedicine in rural India. *PLoS medicine*, 3(3), 297-299.
- BBC. (2024). เด็กควรใช้จอนานแค่ไหน ดู 7 สัญญาณที่บอกว่าลูกของคุณอาจใช้โทรศัพท์นานเกินไป. สืบค้นเมื่อ 12 สิงหาคม 2568, จาก <https://www.bbc.com/thai/articles/czd1vd7j3gdo#:~:text=เราต้องจำไว้ว่า,เซนส์ไต้หวัน>
- Chen, R. (2021). A demand-side view of mobile internet adoption in the Global South. *World Bank*.
- Datareportal. (2025). Digital 2025 Global Overview Report. สืบค้นเมื่อ 12 สิงหาคม 2568, จาก <https://datareportal.com/reports/digital-2025-thailand>
- Li, W., & He, W. (2024). Revenue-increasing effect of rural e-commerce: A perspective of farmers' market integration and employment growth. *Economic Analysis and Policy*, 81, 482-493.
- McCall, M. K., & Minang, P. A. (2005). Assessing participatory GIS for community-based natural resource management: claiming community forests in Cameroon. *Geographical Journal*, 171(4), 340-356.
- Natarajan, N., Newsham, A., Rigg, J., & Suhardiman, D. (2022). A sustainable livelihoods framework for the 21st century. *World Development*, 155, 105898.
- Scoones, I. (1998). Sustainable rural livelihoods a framework for analysis. Retrieved on 22 November 2024, from <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/handle/20.500.12413/3390>
- Scoones, I. (2009). Livelihoods perspectives and rural development. *The journal of peasant studies*, 36(1), 171-196.
- Thai PBS. (2563). THE EXIT : ตรวจสอบโครงการเน็ตประชารัฐ. สืบค้นเมื่อ 21 พฤศจิกายน 2567, จาก <https://www.thaipbs.or.th/news/content/295636>
- Xubei, L. (2019). E-commerce for poverty alleviation in rural China: from grassroots development to public-private partnerships. *East Asia & Pacific on the Rise*. [Online] Retrieved on 5 May 2020, from <https://blogs.worldbank.org/eastasiapacific/e-commerce-poverty-alleviation-rural-chinagrassroots-development-public-private-partnerships>.
- Zhang, X., Luo, R., Shi, Y., & Shangguan, Y. (2021). How Digital Economy Helps Rural Poverty Alleviation and Rural Revitalization in China. Paper presented at the E3S Web of Conferences.
- Ziervogel, G., & Calder, R. (2003). Climate variability and rural livelihoods: assessing the impact of seasonal climate forecasts in Lesotho. *Area*, 35(4), 403-417.

การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาทางการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
ETHNOGRAPHIC RESEARCH IN EDUCATION, RELIGION AND CULTURE.

อัครเดช นีละโยธิน*

AKKHARADET NEELAYOTHIN*

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY ISAN CAMPUS

*Corresponding Author E-mail: Akarara2511@gmail.com

บทความวิชาการ (Academic Article)

RECEIVED 25 JUNE 2025, REVISED 4 AUGUST 2025, ACCEPTED 8 AUGUST 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาทางการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งศึกษาและทำความเข้าใจวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม และวิถีชีวิตของกลุ่มคนในสังคม โดยเฉพาะในบริบทของการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม การวิจัยนี้มีรากฐานมาจากมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา ซึ่งเน้นการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมผ่านมุมมองของคนใน โดยใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการมีปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับกลุ่มคนที่ศึกษา กระบวนการวิจัยประกอบด้วยขั้นตอนหลัก ได้แก่ การกำหนดปัญหาการวิจัย การออกแบบการวิจัย การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการเขียนรายงานวิจัย การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนามีความสำคัญในการเปิดเผยมิติที่ซับซ้อนของวัฒนธรรมและศาสนา ช่วยทำความเข้าใจกระบวนการทางสังคม เช่น การถ่ายทอดความรู้ทางศาสนา การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และการปรับตัวของกลุ่มคนในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ ยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความเข้าใจและความเคารพซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มคนที่มีความเชื่อและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความสมานฉันท์และสันติสุข

คำสำคัญ: การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนา, ทางการศึกษา, ศาสนาและวัฒนธรรม

ABSTRACT

Ethnographic Research in Education, Religion and Culture is a qualitative research method aimed at studying and understanding the culture, beliefs, values, and ways of life of people in society, particularly in the contexts of education, religion, and culture. This research approach is rooted in anthropology and sociology, emphasizing the understanding of social phenomena through the emic perspective, or the insider's viewpoint. It employs methods such as participant observation, in-depth interviews, and close interaction with the studied group. The research process consists of key steps: defining the research problem, designing the research, data collection, data analysis, and report writing. Ethnographic research is significant in uncovering the complex dimensions of culture and religion, helping us to understand social processes such as the transmission of religious knowledge, cultural changes, and the adaptation of groups in a transforming society. Furthermore, it plays a crucial role in promoting mutual understanding and respect among people with different beliefs and cultures, which is essential for building a harmonious and peaceful multicultural society.

Keywords: Ethnographic Research, Education, Religion and Culture

1. บทนำ

การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic Research) เป็นระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งศึกษาและทำความเข้าใจวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ และพฤติกรรมของกลุ่มคนในสังคมหนึ่งๆ อย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะในบริบทของการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม การวิจัยประเภทนี้มีรากฐานมาจากมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา ซึ่งให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมผ่านมุมมองของคนใน (Emic View) (Creswell, 2013) ในบริบทไทย แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับงานของ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต, 2540) ที่ชี้ว่าการเข้าใจพุทธศาสนาต้องศึกษาผ่าน "วัฒนธรรมปฏิบัติ" (lived religion) ผู้เสนอว่าการศึกษาวัฒนธรรมต้องดำเนินการผ่านการเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชน ดังปรากฏในงานชาติพันธุ์วรรณาวัดของ นภนต์ ภูปลับ (2560) ที่ใช้ชีวิตในชุมชนวัดกรุงเทพฯ 12 เดือนเพื่อเปิดเผยพลวัตเครือข่ายทางจิตวิญญาณ แนวคิดนี้พัฒนาต่อมาเป็นทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ทางสังคม (Social Constructivism) โดย Berger & Luckmann (1966) ซึ่งอธิบายว่าความรู้ถูกสร้างขึ้นผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ขณะที่การศึกษาไทยโดย ศิราพร ณ ถลาง (2555) ชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้ของมนุษย์ถูกกำหนดโดยบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับระบบ "พี่สอนน้อง" ในชุมชนวัดไทยที่ ศรัศกร วลลิโกดม (2542) ศึกษาว่าเป็นกระบวนการสร้างนั่งร้านทางการเรียนรู้ (Scaffolding)

นอกจากนี้ ทฤษฎีโครงสร้างนิยม (Structuralism) ของ Lévi-Strauss (1963) และแนวคิดหลังโครงสร้างนิยม (Post-structuralism) ของ Foucault (1972) ยังมีส่วนช่วยอธิบายโครงสร้างเชิงลึกของวัฒนธรรมและศาสนา ในสังคมไทย ปรากฏการประยุกต์ทฤษฎีดังกล่าวชัดเจนในงานของ ปฐม นิคมานนท์ (2548) ที่วิเคราะห์ "วินัยทางเวลา" ในประเพณี 12 เดือนด้วยแนวคิดฟูโกต์ และงานของ นิเวศ มณีวรรณ (2553) ที่ถอดรหัสตำนานผีอีสานผ่านระบบคู่ตรงข้ามแบบเลวี-สโตรสส์ อย่างไรก็ตาม การนำวิธีวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาไปใช้ในการศึกษาเรื่องศาสนาและวัฒนธรรมยังมีข้อจำกัด เช่น ความยากลำบากในการเข้าถึงข้อมูลเชิงลึก ซึ่ง สุรียนถ ศรีสมบัติ (2550) เสนอให้แก้ไขด้วย "สามเส้าด้านข้อมูล" (triangulation) โดยบูรณาการบันทึกภาคสนามกับเอกสารประวัติศาสตร์ อคติของนักวิจัยในการตีความข้อมูล และข้อจำกัดด้านเวลาและ

ทรัพยากรที่ต้องใช้ในการเก็บข้อมูลเป็นระยะเวลานาน ดังนั้น การพัฒนาแนวทางวิจัยที่เหมาะสม เช่น การใช้ข้อมูลหลายแหล่งร่วมกัน (Triangulation) และการสะท้อนคิดของนักวิจัย (Reflexivity) จะช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย

นอกจากนี้ การศึกษาวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาในบริบทของศาสนาและวัฒนธรรมยังช่วยให้เกิดความเข้าใจในมิติของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังงานล่าสุดของ สุรพศ ทวีศักดิ์ (2562) เกี่ยวกับ "พุทธศาสนาในตลาดดิจิทัลวิญญาณ" ที่วิเคราะห์ผลกระทบจากโลกาภิวัตน์จนเกิดปรากฏการณ์ "พุทธพาณิชย์" และการรักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มชนในบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานะของยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะการศึกษาชาติพันธุ์วรรณนาดิจิทัลของ วีรวิญญ์ อ่อนน้อม (2563) ที่ชี้ให้เห็นการเกิด "พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เสมือน" (virtual sacred space) ในกลุ่มวัยรุ่นไทย ดังนั้นการศึกษาวิจัยในลักษณะนี้สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการทางสังคม เช่น การเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนา การหล่อหลอมทางวัฒนธรรม การถ่ายทอดความเชื่อ และการรักษาจารีตประเพณีของกลุ่มชนต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับสากล อีกทั้งการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนายังสามารถนำมาใช้เพื่อสร้างความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและวิเคราะห์แนวทางการใช้วิธีวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาในบริบทของการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ด้วยการบูรณาการกรอบทฤษฎีสากลและองค์ความรู้จากงานวิจัยไทย รวมถึงเสนอแนวทางในการพัฒนาและประยุกต์ใช้วิธีวิจัยนี้ให้เหมาะสมกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ผ่านการประยุกต์กลยุทธ์เฉพาะบริบท เช่น การใช้กลุ่มสะท้อนคิด (Group Reflexivity) ตามแนวทางของปารีชาติ วลัยเสถียร (2561) ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อการนำมาพัฒนาองค์ความรู้ด้านมานุษยวิทยาและการศึกษาในอนาคต

2. ความหมายการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาทางการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnography) เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งเน้นการศึกษาและทำความเข้าใจวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม และวิถีชีวิตของผู้คนในกลุ่มหรือชุมชนหนึ่งๆ โดยการเข้าไปสัมผัสและมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มคนเหล่านั้นโดยตรง การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในหลากหลายสาขา รวมถึงการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เพื่อให้เข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่ซับซ้อนและหลากหลาย ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ดาวรรุณ ถวิลการ (2558) ได้แสดงทัศนะไว้ว่า การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนา หมายถึง เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่เป็นการศึกษาปรากฏการณ์จากมุมมองและการให้ความหมายของคนที่อยู่ในปรากฏการณ์ เป็นวิธีการวิจัยที่เน้นปรากฏการณ์ทางสังคม และวัฒนธรรม โดยยึดหลักการทำความเข้าใจสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ค่านิยม ความคิด ความเชื่อ ทัศนะ จากมุมมองของคนในสังคมนั้นเอง

จริยา โกเมนต์ (2560) ได้สรุปไว้ว่า การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนา หมายถึง เป็นการศึกษาทางชนชาติวิทยา และการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาเป็นแนวทางหนึ่งของการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การศึกษาภาคสนามอย่างลึกซึ้งจริงจัง เพื่อมุ่งอธิบายและตีความข้อมูลทางสังคม เจตคติ ความเชื่อ ความรู้สึก วัฒนธรรม ภาษา และพฤติกรรมของมนุษย์ วิถีชีวิตของกลุ่มคนในสังคม โดยใช้วิธีค้นคว้าหาข้อเท็จจริงที่มีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ การวิเคราะห์ข้อมูลเน้นการพรรณนา

ชาย โพธิ์สีดา (2548) ได้อธิบายว่าชาติพันธุ์วรรณาเป็นกระบวนการสังเกตพฤติกรรมและวิถีชีวิตของกลุ่มสังคมและวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ โดยรายงานรายละเอียดเกี่ยวกับพฤติกรรม ความเชื่อ ความรู้ ความเข้าใจทัศนคติ และค่านิยมของคนในกลุ่มนั้น

Spradley (1980) ได้เน้นย้ำว่าชาติพันธุ์วรรณา คือ การศึกษาวัฒนธรรมของผู้คน โดยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์เอกสาร เพื่อทำความเข้าใจโลกทัศน์และความหมายที่ผู้คนสร้างขึ้น

Hammersley และ Atkinson (2007) ได้อธิบายว่าชาติพันธุ์วรรณาเป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นการสำรวจและอธิบายความหมายที่ผู้คนสร้างขึ้นในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของพวกเขา โดยนักวิจัยจะเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ศึกษา

Wolcott (2008) ได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการดำเนินการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา โดยเน้นความสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์กับผู้คนในชุมชน การเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ และการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบ

Emerson, Fretz และ Shaw (2011) ได้อธิบายว่าการจดบันทึกภาคสนามเป็นเครื่องมือสำคัญในการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา เพื่อบันทึกรายละเอียดของการสังเกตการณ์ การสนทนา และเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในภาคสนาม

Creswell (2013) ได้กล่าวว่าชาติพันธุ์วรรณาเป็นการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับกลุ่มวัฒนธรรมหรือชุมชน โดยนักวิจัยจะใช้เวลานานในการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม สัมภาษณ์ และวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อสร้างความเข้าใจที่ครอบคลุมเกี่ยวกับวัฒนธรรมนั้น ๆ

โดยสรุป การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาทางการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม หมายถึงกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งศึกษาและทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมในบริบททางสังคมที่เฉพาะเจาะจง โดยนักวิจัยเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับกลุ่มเป้าหมายผ่านการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการจดบันทึกภาคสนาม เพื่อไขรหัสโลกทัศน์ ความเชื่อ ค่านิยม และวิถีชีวิตของผู้ถูกศึกษา โดยมุ่งเน้นการตีความ "ความหมายที่ซ่อนเร้นภายใต้พฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้" ทั้งในมิติทางกายภาพและดิจิทัล กระบวนการนี้ให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้าใจแบบองค์รวมผ่านการบูรณาการข้อมูลหลายแหล่ง เพื่อเปิดเผยพลวัตสามประการ ประกอบด้วย 1) กระบวนการเรียนรู้ ที่ถูกลดหลอมโดยโครงสร้างทางวัฒนธรรม 2) การปฏิบัติทางศาสนา ในฐานะเครื่องมือสร้างอัตลักษณ์กลุ่ม และ 3) การถ่ายทอดพิธีกรรม ในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยี

3. แนวทางการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา

การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic Research) เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งศึกษาวัฒนธรรมและสังคมของกลุ่มคนอย่างลึกซึ้ง โดยเน้นการเข้าใจโลกทัศน์และประสบการณ์ของคนในกลุ่มจากมุมมองของพวกเขาเอง (emic perspective) การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมในบริบทไทยปัจจุบัน ต้องพัฒนาเป็น "กระบวนการศึกษาองค์รวมเชิงพลวัต" (พระพรหมบัณฑิต, 2560) โดยบูรณาการ 3 แนวทางหลัก ได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมระยะยาว อย่างน้อย 1 วงจรวัฒนธรรมเต็มรูปแบบ (นภนต์ ภูพลับ, 2560) เพื่อถอดรหัสความสัมพันธ์เชิงอำนาจในพิธีกรรมและระบบพิธีสอนน้อง การออกแบบสามเส้าข้ามสื่อ ผสานบันทึกภาคสนาม สื่อดิจิทัล และเอกสารประวัติศาสตร์ (สุรียานถวิล, 2550; วีรวิชัย อ่อนน้อม, 2563) การตีความทวิบริบท ที่เปิดพื้นที่ทั้งความศักดิ์สิทธิ์ดั้งเดิมและโลกีย์วิสัย

สมัยใหม่ในปรากฏการณ์พุทธพาณิชย์/พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เสมือน (สุรพศ ทวีศักดิ์, 2562) ภายใต้หลัก "จริยธรรมเชิงสร้างสรรค์" (คณะกรรมการจริยธรรมวิจัยแห่งชาติ, 2566) ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน และประยุกต์เครื่องมือดิจิทัล อาทิ การวิเคราะห์เครือข่ายสังคม (อรุณี ศรีสังวร, 2564) เพื่อรับมือ 3 ความท้าทายยุคสมัย การดำรงจารีตในสังคมสูงวัย (สถาบันวิจัยสังคมและประชากร, 2565) การปรับตัวทางศาสนาภายใต้โลกาภิวัตน์ และการก่อตัวอัตลักษณ์ข้ามวัฒนธรรมในชุมชนเมือง (ศรีสุรางค์ พูลเพิ่ม, 2564) ทั้งนี้ ทิศทางวิจัยต้องมุ่งสร้างสมดุลภูมิปัญญาท้องถิ่น-องค์ความรู้สากลผ่าน "พุทธวิธีวิทยา" (พระพรหมบัณฑิต, 2560) ด้วย 4 กลไกขับเคลื่อน การวิจัยข้ามสายวิธีสหสาขาตีแผ่ฐานรณาดิจิทัลกับข้อมูลขนาดใหญ่ การยกระดับจริยธรรมด้วยหลัก "สังฆวิจัย" (สุนัน ไวยารัตน์, 2562) การจัดระบบฐานข้อมูลชาติพันธุ์แห่งชาติ (วีระศักดิ์ เครือเทพ, 2565) และการพัฒนากรอบสหศาสตร์เชื่อมโยงมานุษยวิทยากับนโยบายสาธารณะ

โดยสรุป แนวทางการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา เป็นกระบวนการศึกษาองค์รวมเชิงพลวัตต้องบูรณาการ 3 กลไกหลัก ได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมระยะยาวตลอดวงจรวัฒนธรรมเต็มรูปแบบเพื่อถอดรหัสความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การออกแบบสามเส้าข้ามสื่อโดยผสานบันทึกภาคสนาม-สื่อดิจิทัล-เอกสารประวัติศาสตร์ และการตีความทวิบริบทที่เปิดพื้นที่ทั้งความศักดิ์สิทธิ์ดั้งเดิมและโลกีย์วิสัยสมัยใหม่ ภายใต้กรอบจริยธรรมเชิงสร้างสรรค์ด้วยการมีส่วนร่วมชุมชนและเครื่องมือดิจิทัลสมัยใหม่ เพื่อรับมือความท้าทาย 3 มิติ การดำรงจารีตในสังคมสูงวัย-การปรับตัวศาสนาสมัยโลกาภิวัตน์-การก่อตัวอัตลักษณ์ข้ามวัฒนธรรมในเขตเมือง ทิศทางวิจัยมุ่งสร้างสมดุลภูมิปัญญาท้องถิ่น-องค์ความรู้สากลผ่าน 4 แนวทางขับเคลื่อน: การวิจัยข้ามสายวิธีสหสาขาตีแผ่ฐานรณาดิจิทัลกับข้อมูลขนาดใหญ่ การยกระดับจริยธรรมด้วยสังฆวิจัย การจัดระบบฐานข้อมูลชาติพันธุ์แห่งชาติ และการพัฒนากรอบสหศาสตร์เชื่อมโยงมานุษยวิทยากับนโยบายสาธารณะ โดยมีลักษณะสำคัญของการวิจัยประเภทนี้มีดังนี้

1) การลงภาคสนามระยะยาว (Long-term Fieldwork) หมายถึง การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณามักต้องใช้เวลาในการลงพื้นที่ภาคสนามเป็นระยะเวลานาน เพื่อให้ นักวิจัยสามารถเก็บข้อมูลได้อย่างละเอียดและเข้าใจบริบททางสังคมวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง โดยทั่วไปใช้เวลาอย่างน้อย 6-12 เดือน หรืออาจนานกว่านั้นขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการศึกษา (Bernard, 2011) โดยการใช้เวลานานช่วยให้นักวิจัยสามารถสังเกตความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งสร้างความสัมพันธ์ที่ไว้วางใจกับคนในชุมชน

2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) นักวิจัยต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมและชีวิตประจำวันของกลุ่มที่ศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลจากประสบการณ์ตรงและสร้างความเข้าใจในมุมมองของคนใน (Spradley, 1980) วิธีนี้ช่วยให้นักวิจัยสามารถสังเกตพฤติกรรมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในบริบทที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งอาจไม่สามารถสังเกตได้จากการสัมภาษณ์เพียงอย่างเดียว

3) การบันทึกภาคสนามอย่างละเอียด (Detailed Field Notes) เป็นการจดบันทึกรายละเอียดของเหตุการณ์ พฤติกรรม การสนทนา และบริบทแวดล้อมอย่างละเอียด เป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บข้อมูล (Fetterman, 2010) ในการบันทึกภาคสนามช่วยให้นักวิจัยสามารถเก็บข้อมูลที่ละเอียดอ่อนและซับซ้อน ซึ่งอาจไม่สามารถจดจำได้ทั้งหมดในภายหลัง

4) การใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data Collection) เป็นกระบวนการเก็บข้อมูลส่วนใหญ่มาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) การสังเกต และการบันทึกภาคสนาม มากกว่าการใช้แบบสอบถามเชิงปริมาณ (Creswell, 2013) และการสัมภาษณ์เชิงลึกช่วยให้นักวิจัยสามารถเข้าใจความคิด ความรู้สึก และประสบการณ์ของคนในกลุ่มได้อย่างลึกซึ้ง

5) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงตีความ (Interpretive Analysis) โดยนักวิจัยต้องทำความเข้าใจความหมายและบริบทของข้อมูลที่เก็บมา โดยใช้แนวคิดทางมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาในการตีความ (Geertz, 1973) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงตีความช่วยให้นักวิจัยสามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมได้อย่างมีนัยสำคัญ

6) การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน (Building Rapport) การสร้างความสัมพันธ์ที่ไว้วางใจกับคนในชุมชนเป็นสิ่งสำคัญในการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา เพราะช่วยให้นักวิจัยสามารถเข้าถึงข้อมูลที่ลึกซึ้งและเป็นความลับของชุมชนได้ พร้อมด้วยการสร้างความสัมพันธ์ที่ดียังช่วยลดอคติและเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่เก็บมา

การประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา มีรายละเอียดดังนี้

1) ด้านการศึกษา โดยมุ่งเน้นการศึกษาวัยรุ่นและโรงเรียน การวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน การศึกษาพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน และการทำความเข้าใจบรรยากาศการเรียนการสอน การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นและการบูรณาการความรู้ท้องถิ่นกับการศึกษาในระบบ การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ และการสร้างสื่อการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน

2) ด้านศาสนา เป็นการศึกษาความเชื่อและพิธีกรรม การวิเคราะห์ความหมายและคุณค่าของพิธีกรรมทางศาสนา ศึกษาบทบาทของศาสนาในชีวิตประจำวัน การทำความเข้าใจระบบความเชื่อและโลกทัศน์ของคนในชุมชน การถ่ายทอดคำสอนทางศาสนา และการศึกษากระบวนการอบรมสั่งสอนหลักธรรมและการประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตประจำวัน

3) ด้านวัฒนธรรม เป็นกระบวนการทางการศึกษาวิถีชีวิตและประเพณี การบันทึกและวิเคราะห์พิธีกรรมประเพณี การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การทำความเข้าใจค่านิยมและบรรทัดฐานทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรม การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการถ่ายทอดวัฒนธรรมสู่คนรุ่นใหม่

4. ข้อจำกัดของการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา

การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาเป็นแนวทางการศึกษาเชิงคุณภาพที่มุ่งทำความเข้าใจวิถีชีวิต วัฒนธรรม และพฤติกรรมของกลุ่มบุคคลผ่านการสังเกตและการมีส่วนร่วมของนักวิจัย อย่างไรก็ตาม การวิจัยประเภทนี้มีข้อจำกัดที่สำคัญหลายประการที่นักวิจัยต้องคำนึงถึง หนึ่งในข้อจำกัดหลักคือความลำเอียงของนักวิจัย เนื่องจากกระบวนการวิจัยต้องอาศัยการสังเกตและการมีปฏิสัมพันธ์โดยตรง นักวิจัยอาจมีมุมมองส่วนตัวที่ส่งผลต่อการตีความข้อมูล นอกจากนี้ การเข้าถึงชุมชนหรือกลุ่มเป้าหมายอาจเป็นอุปสรรค โดยเฉพาะในกลุ่มที่มีความไวต่อข้อมูลหรือมีข้อจำกัดทางสังคมและกฎหมาย อีกทั้ง การศึกษาภาคสนามต้องใช้เวลาอันยาวนานเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก ซึ่งอาจไม่เหมาะสมกับโครงการที่มีข้อจำกัดด้านเวลาและงบประมาณ อีกประการหนึ่งคือความซับซ้อนในการวิเคราะห์ข้อมูลคุณภาพ เนื่องจากข้อมูลที่ได้อาจเป็นข้อความหรือบันทึกภาคสนาม ทำให้ต้องใช้เวลาและความสามารถในการสังเคราะห์สารสนเทศเพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจน (Creswell & Poth, 2018; Hammersley & Atkinson, 2019) อคติส่วนตัวของนักวิจัย จากการมีปฏิสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกลุ่มศึกษา (คิริรินทร์ทิพย์ บุญสมสิน, 2563) อุปสรรคการเข้าถึงชุมชนเฉพาะ โดยเฉพาะกลุ่มวัฒนธรรมเปราะบางหรือพื้นที่อ่อนไหว (สุรียานาด ศรีสมบัติ, 2560) ข้อจำกัดด้านเวลาและทรัพยากร เนื่องจากต้องใช้ระยะยาว 1 วงจรวัฒนธรรมขึ้นไปเพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึก (นภนต์ ภูพลับ, 2560) และความซับซ้อนในการวิเคราะห์ข้อมูลคุณภาพที่ต้องใช้ทักษะการสังเคราะห์สูง (อรุณี ศรีสังวร, 2564) อย่างไรก็ตาม การวิจัยลักษณะนี้ยังคงมีความสำคัญในบริบทไทยสมัยใหม่ โดยเฉพาะ การศึกษาพฤติกรรมดิจิทัล การออกแบบหลักสูตรฐานวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์

(บุญเลิศ วิเศษปรีชา, 2562) การวิเคราะห์วัฒนธรรมองค์กรไทยในบริบทข้ามวัฒนธรรม (ปิยวรรณ วิโรจน์ธรรมมาร, 2565) และการพัฒนานโยบายสาธารณสุขเฉพาะกลุ่ม เช่น การศึกษาพิธีกรรมรักษาด้วยสมุนไพร (สมชาย เอกวัฒน์, 2564) การแก้ไขข้อจำกัดดังกล่าวต้องอาศัยกลยุทธ์เฉพาะ ได้แก่ การใช้กระบวนการสะท้อนคิดเป็นกลุ่มเพื่อลดอคติ การออกแบบวิจัยแบบยืดหยุ่นตามบริบทชุมชน และการประยุกต์เครื่องมือดิจิทัลเช่นซอฟต์แวร์วิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามแม้จะมีข้อจำกัดดังกล่าว การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนายังคงมีบทบาทสำคัญในการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมในบริบทปัจจุบัน แนวทางการวิจัยนี้ถูกนำมาใช้ในหลายสาขา เช่น การศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมและพฤติกรรมของผู้คนในยุคดิจิทัล โดยเฉพาะพฤติกรรมของผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ การศึกษาด้านการศึกษาเองก็ได้รับประโยชน์จากแนวทางนี้ เช่น การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนจากกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เพื่อออกแบบหลักสูตรที่เหมาะสม ในบริบทขององค์กร การศึกษาวัฒนธรรมองค์กรผ่านมุมมองของพนักงานสามารถช่วยให้เข้าใจโครงสร้างและปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงาน นอกจากนี้ การวิจัยลักษณะนี้ยังมีประโยชน์ต่อภาคสาธารณสุข โดยสามารถนำไปใช้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพและพฤติกรรมการรักษาของกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมเฉพาะ ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับการออกแบบนโยบายด้านสาธารณสุขที่เหมาะสม (Fetterman, 2019)

โดยสรุป การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาในบริบทไทยจะเผชิญข้อจำกัดด้านอคตินักวิจัย อุปสรรคการเข้าถึงชุมชน ข้อจำกัดทรัพยากร และความซับซ้อนในการวิเคราะห์ข้อมูล แต่การวิจัยรูปแบบนี้ยังมีคุณค่าอันไม่อาจแทนที่ได้ในการเปิดเผยพลวัตทางสังคม-วัฒนธรรม โดยเฉพาะในยุคเปลี่ยนผ่านดิจิทัล อนาคตการวิจัยต้องมุ่งพัฒนากรอบ "สามเส้าดิจิทัล" ที่ผสานหลักจริยธรรมเชิงลึก เครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูลสมัยใหม่ และการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่สะท้อนความจริงทางสังคมอย่างแท้จริง ตอบโจทย์ความท้าทายใหม่ ๆ อาทิ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสังคมสูงวัย และการปรับตัวทางศาสนาในโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี

5. จริยธรรมการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนา นักวิจัยต้องให้ความสำคัญกับจริยธรรมการวิจัยอย่างเคร่งครัด ประเด็นแรกที่ต้องคำนึงถึงคือการขอความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูล โดยต้องแจ้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยให้ชัดเจนและให้สิทธิ์แก่ผู้เข้าร่วมในการปฏิเสธหรือยกเลิกการเข้าร่วมเมื่อใดก็ได้ ประเด็นที่สองคือการรักษาความลับและความเป็นส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์หรือการสังเกตต้องถูกเก็บรักษาอย่างปลอดภัยและไม่เปิดเผยโดยไม่ได้รับอนุญาต ประเด็นที่สามคือการไม่ก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบต่อชุมชน การวิจัยต้องไม่สร้างความเสียหายหรือกระทบต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มที่ศึกษา นอกจากนี้ นักวิจัยต้องนำเสนอข้อมูลอย่างซื่อสัตย์และหลีกเลี่ยงการบิดเบือนข้อเท็จจริง และต้องคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสังคมโดยให้ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงและไม่ถูกนำไปใช้ในทางที่ผิด (American Anthropological Association, 2012) ในการดำเนินการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนา นักวิจัยต้องยึดหลักจริยธรรม การขอความยินยอมอย่างเป็นทางการ (informed consent) โดยแจ้งวัตถุประสงค์การวิจัยอย่างโปร่งใส เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลปฏิเสธหรือถอนตัวได้ตลอดเวลา (คณะกรรมการจริยธรรมวิจัยแห่งชาติ, 2566) พร้อมปรับกระบวนการให้สอดคล้องกับค่านิยมชุมชน เช่น การขออนุญาตผู้นำท้องถิ่นก่อนเข้าพื้นที่ (ศิริพงษ์ ปัญญา, 2563) การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลผ่านมาตรการ 3 ชั้น: การเข้ารหัสข้อมูล การใช้นามแฝง และการกำหนดระยะเวลาการจัดข้อมูล (สอดคล้องกับ พ.ร.บ.คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562) การหลีกเลี่ยงผลกระทบเชิงลบต่อชุมชน โดยจัดเวทีสะท้อนผล (community feedback forum) ก่อนเผยแพร่งานวิจัย

(สุมน ไวยารัตน์, 2562) การนำเสนอข้อมูลอย่างชัดเจน ผ่านกระบวนการตรวจสอบสามเส้า (triangulation) และการเปิดเผยขอบเขตอคติของนักวิจัย (ศิริจันทร์ทิพย์ บุญสมสิน, 2563) และการสร้างประโยชน์ตอบแทนชุมชน เช่น การพัฒนาชุดความรู้ท้องถิ่น (local knowledge repository) หรือการออกแบบนโยบายเชิงปฏิบัติ (ปรีชา พนมยงค์, 2564; American Anthropological Association, 2012)

โดยสรุป การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาในบริบทไทยต้องให้ความสำคัญกับจริยธรรมเชิงพลวัตที่คำนึงถึงมิติทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะการปรับกระบวนการขอความยินยอมให้สอดคล้องกับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่น การออกแบบกลไกปกป้องข้อมูลส่วนบุคคลภายใต้กฎหมายไทย การสร้างระบบตรวจสอบผลกระทบผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน และการพัฒนารูปแบบการให้ประโยชน์ตอบแทนที่แท้จริง ทั้งนี้ แนวทาง "จริยธรรมแบบมีส่วนร่วม" (participatory ethics) ที่ผสมผสานหลักสากลกับภูมิปัญญาท้องถิ่น จะช่วยสร้างสมดุลระหว่างมาตรฐานวิชาการกับความรับผิดชอบต่อสังคม

6. ตัวอย่างกรณีศึกษา

ตัวอย่างกรณีศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงการใช้วิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา ได้แก่ การศึกษาวัฒนธรรมของชนเผ่าพื้นเมืองที่มุ่งทำความเข้าใจวิถีชีวิต ความเชื่อ และแนวทางการดำรงชีพของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตชาวม้งในประเทศไทย (Symonds, 2004) อีกตัวอย่างหนึ่งคือการศึกษาวรรณกรรมองค์กรในบริษัทเทคโนโลยีขนาดใหญ่ เช่น Google หรือ Facebook ที่เน้นวิเคราะห์รูปแบบการทำงานและการมีปฏิสัมพันธ์ของพนักงานในองค์กร (Kunda, 2006) นอกจากนี้ การศึกษาพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของเยาวชนยังเป็นตัวอย่างที่สำคัญ โดยช่วยให้เข้าใจผลกระทบของแพลตฟอร์มดิจิทัล เช่น TikTok หรือ Instagram ที่มีต่ออัตลักษณ์และพฤติกรรมทางสังคมของคนรุ่นใหม่ (Boyd, 2014) การศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคในตลาดออนไลน์ก็เป็นอีกกรณีหนึ่งที่สามารถใช้แนวทางนี้ในการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าในแพลตฟอร์มอีคอมเมิร์ซ (Kozinets, 2010) การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเมืองก็เป็นตัวอย่างที่ดีของการใช้วิธีวิจัยนี้ในการทำความเข้าใจผลกระทบของการพัฒนาเมืองต่อวิถีชีวิตของประชากรในพื้นที่ (Low, 2016) การศึกษาการปรับตัวของชาวม้งในจังหวัดเชียงราย (บุญเสริม แก้วมาลา, 2562) ที่เปิดเผยพลวัตการผสมผสานพิธีกรรมดั้งเดิมเข้ากับเศรษฐกิจท่องเที่ยว การวิเคราะห์วัฒนธรรมองค์กรในสตาร์ทอัพไทย (พิริยะ ปรียารัตน์, 2563) ที่ถอดรหัสวัฒนธรรม "การทำงานแบบครอบครัว" ผ่านกลไกอำนาจแอบแฝง การศึกษาพฤติกรรมดิจิทัลวัยรุ่นบน TikTok (วีรวิชัย อ่อนน้อม, 2563) ผ่านการสังเกตกลุ่มซื้อขายสินค้าชุมชน การติดตามผลกระทบรถไฟฟ้ามหานครต่อชุมชนคลองเตย (อรุณโรจน์ ณ ถลาง, 2565; Low, 2016) ในมิติการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมโดยการวิจัยลักษณะนี้เผยให้เห็น "ความจริงทางสังคม" แม้มีข้อจำกัดด้านอคติและเวลา โดยในบริบทไทยจำเป็นต้องพัฒนา 5 เสาหลักสังเคราะห์ความรู้ การบูรณาการชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัล กับเครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ (สถาบันดิจิทัลมนุษยศาสตร์, 2566) การออกแบบจริยธรรมวิจัยแบบมีส่วนร่วม ผ่านกลไก "สังขวิจัย" (สุมน ไวยารัตน์, 2562) การจัดระบบฐานข้อมูลชาติพันธุ์มาตรฐาน (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2565) การแปลงผลวิจัยสู่นโยบายเฉพาะพื้นที่ เช่น แนวทางพัฒนาชุมชนเมือง การพัฒนารอบทวิภาษา สำหรับงานวิจัยข้ามวัฒนธรรม ทั้งนี้ เสาหลักดังกล่าวจะช่วยธำรงสมดุลระหว่าง "ภูมิปัญญาท้องถิ่น" กับ "นวัตกรรมสมัยใหม่" ในยุคเปลี่ยนแปลง

โดยสรุป การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้เข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง แม้ว่าจะมีข้อจำกัดหลายประการ นักวิจัยสามารถใช้แนวทางที่เหมาะสมเพื่อลดข้อจำกัดดังกล่าวและคำนึงถึงจริยธรรมในการดำเนินงาน การนำแนวทางนี้ไปใช้ในบริบทปัจจุบันทำให้เกิดองค์ความรู้ที่

สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้หลายด้าน ทั้งในเชิงวิชาการ นโยบายสาธารณะ และการพัฒนาองค์กร จึงกล่าวได้ว่าการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณมายังคงมีบทบาทสำคัญในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

7. กระบวนการการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาทางการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnographic Research) เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งศึกษาวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และพฤติกรรมของกลุ่มคนในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่พวกเขาดำเนินชีวิตอยู่ โดยเฉพาะในด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม การวิจัยประเภทนี้เน้นการทำความเข้าใจโลกทัศน์ของกลุ่มคนที่ศึกษา ผ่านการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน (Hammersley & Atkinson, 2007) กระบวนการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาเริ่มต้นจากการกำหนดปัญหาการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณี หรือพฤติกรรมของกลุ่มคนในบริบททางสังคม เช่น การศึกษาพิธีกรรมทางศาสนาในชุมชน วัฒนธรรมการเรียนรู้ในโรงเรียน หรือการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมสมัยใหม่ ปัญหาการวิจัยควรมีความชัดเจนและสอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมที่ต้องการศึกษา (Spradley, 1979) ขั้นตอนต่อไปคือการออกแบบการวิจัย ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเลือกพื้นที่ศึกษา กลุ่มตัวอย่าง และวิธีการเก็บข้อมูล นักวิจัยมักเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชนหรือกลุ่มคนที่ศึกษาเป็นระยะเวลานาน เพื่อทำความเข้าใจวัฒนธรรมและพฤติกรรมอย่างลึกซึ้ง วิธีการเก็บข้อมูลหลักในการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนา ได้แก่ การสังเกตการณ์ (Observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการมีส่วนร่วม (Participation) (Emerson, Fretz, & Shaw, 2011) การสังเกตการณ์เป็นวิธีการที่นักวิจัยเข้าไปสังเกตพฤติกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มคนในสภาพแวดล้อมจริง และบันทึกข้อมูลอย่างละเอียดในรูปแบบของบันทึกภาคสนาม (Field Notes) การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) เพื่อทำความเข้าใจความคิด ความเชื่อ และประสบการณ์ของพวกเขา โดยใช้คำถามเปิดเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ ส่วนการมีส่วนร่วมนั้น นักวิจัยจะเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อสร้างความไว้วางใจและทำความเข้าใจวัฒนธรรมจากภายใน (สุริยา สมุทคุปต์, 2545) ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์จะถูกวิเคราะห์โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และการตีความ (Interpretation) เพื่อค้นหารูปแบบ (Patterns) และความหมายที่ซ่อนอยู่ในวัฒนธรรมหรือพฤติกรรมของกลุ่มคน การเขียนรายงานวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนานั้นการนำเสนอข้อมูลอย่างละเอียดและมีชีวิตชีวา โดยใช้ภาษาที่สื่อถึงบริบททางวัฒนธรรมและประสบการณ์ของกลุ่มคนที่ศึกษา (วิไลวรรณ จันทรเทพ, 2552) การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนามีการประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางในด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ในด้านการศึกษา การวิจัยประเภทนี้ช่วยทำความเข้าใจวัฒนธรรมการเรียนรู้ในห้องเรียนหรือชุมชน เช่น การศึกษาวิธีการสอนของครูในโรงเรียนชนบท หรือพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนในชุมชนชาติพันธุ์ (อมรา พงศาพิชญ์, 2550) ในด้านศาสนา การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาช่วยทำความเข้าใจพิธีกรรม ความเชื่อ และบทบาทของศาสนาในชีวิตประจำวันของชุมชน เช่น การศึกษาพิธีกรรมทางศาสนาในชุมชนมุสลิม หรือความเชื่อและพิธีกรรมของชาวพุทธในชนบท ส่วนในด้านวัฒนธรรม การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนามุ่งศึกษาวิถีชีวิต ประเพณี และการปรับตัวของกลุ่มคนในสังคม เช่น การศึกษาวัฒนธรรมการกินอยู่ของชุมชนชาวเล หรือการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในเมือง (สุชาติ ทวีสิทธิ์, 2558)

สรุปได้ว่า การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาเป็นวิธีการวิจัยที่ช่วยให้เข้าใจวัฒนธรรมและพฤติกรรมของกลุ่มคนในบริบททางสังคมอย่างลึกซึ้ง กระบวนการวิจัยประกอบด้วยการกำหนดปัญหาการวิจัย การออกแบบการ

วิจัย การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการเขียนรายงานวิจัย การประยุกต์ใช้ในการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมช่วยให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมกับวิถีชีวิตของคนในสังคม

การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำความเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างลึกซึ้ง โดยเน้นการเข้าไปมีส่วนร่วมและสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งช่วยให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์และน่าเชื่อถือ การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic Research) เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งศึกษาวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และพฤติกรรมของกลุ่มคนในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่พวกเขาดำเนินชีวิตอยู่ โดยเฉพาะในด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม การวิจัยประเภทนี้เน้นการทำความเข้าใจโลกทัศน์ของกลุ่มคนที่ศึกษา ผ่านการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

กระบวนการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาเริ่มต้นจากการกำหนดปัญหาการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณี หรือพฤติกรรมของกลุ่มคนในบริบททางสังคม เช่น การศึกษาพิธีกรรมทางศาสนาในชุมชน วัฒนธรรมการเรียนรู้ในโรงเรียน หรือการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมสมัยใหม่ ปัญหาการวิจัยควรมีความชัดเจนและสอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมที่ต้องการศึกษา ขั้นตอนต่อไปคือการออกแบบการวิจัย ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเลือกพื้นที่ศึกษา กลุ่มตัวอย่าง และวิธีการเก็บข้อมูล นักวิจัยมักเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชนหรือกลุ่มคนที่ศึกษาเป็นระยะเวลานาน เพื่อทำความเข้าใจวัฒนธรรมและพฤติกรรมอย่างลึกซึ้ง วิธีการเก็บข้อมูลหลักในการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา ได้แก่ การสังเกตการณ์ (Observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการมีส่วนร่วม (Participation) การสังเกตการณ์เป็นวิธีการที่นักวิจัยเข้าไปสังเกตพฤติกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มคนในสภาพแวดล้อมจริง และบันทึกข้อมูลอย่างละเอียดในรูปแบบของบันทึกภาคสนาม (Field Notes) การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) เพื่อทำความเข้าใจความคิด ความเชื่อ และประสบการณ์ของพวกเขา โดยใช้คำถามเปิดเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ ส่วนการมีส่วนร่วมนั้น นักวิจัยจะเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อสร้างความไว้วางใจและทำความเข้าใจวัฒนธรรมจากภายใน ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์จะถูกวิเคราะห์โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และการตีความ (Interpretation) เพื่อค้นหารูปแบบ (Patterns) และความหมายที่ซ่อนอยู่ในวัฒนธรรมหรือพฤติกรรมของกลุ่มคน การเขียนรายงานวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาเน้นการนำเสนอข้อมูลอย่างละเอียดและมีชีวิตชีวา โดยใช้ภาษาที่สื่อถึงบริบททางวัฒนธรรมและประสบการณ์ของกลุ่มคนที่ศึกษา โดยสรุปกระบวนการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาอย่างเป็นขั้นตอน ช่วยให้เห็นภาพรวมของการดำเนินการวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนจบกระบวนการ มีรายละเอียดกระบวนการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาทางการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ดังนี้

1) **กำหนดปัญหาการวิจัย** การเลือกหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม การศึกษา หรือศาสนา และตั้งคำถามวิจัยที่ชัดเจนและสอดคล้องกับบริบททางสังคม

2) **ออกแบบการวิจัย** การเลือกพื้นที่ศึกษาและกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้อง และกำหนดวิธีการเก็บข้อมูล เช่น การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการมีส่วนร่วม

3) **เก็บข้อมูล** การสังเกตการณ์พฤติกรรมและกิจกรรมในสภาพแวดล้อมจริงสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อทำความเข้าใจความคิดและประสบการณ์ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนเพื่อสร้างความไว้วางใจ และบันทึกข้อมูลอย่างละเอียดในบันทึกภาคสนาม

4) **วิเคราะห์ข้อมูล** การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และตีความข้อมูลเพื่อค้นหารูปแบบและความหมายที่ซ่อนอยู่ในวัฒนธรรมหรือพฤติกรรม

5) **เขียนรายงานวิจัย** การนำเสนอข้อมูลอย่างละเอียดและมีชีวิตชีวาและสะท้อนบริบททางวัฒนธรรมและประสบการณ์ของกลุ่มคนที่ศึกษา

6) **สรุปผลและอภิปรายผล** มีการสรุปผลการวิจัยและอภิปรายความสำคัญของผลลัพธ์ และให้ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

8. บทสรุป

การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic Research) เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีความสำคัญในการศึกษาวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม และวิถีชีวิตของกลุ่มคนในสังคม โดยเฉพาะในบริบทของการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม วิธีการวิจัยนี้มีรากฐานมาจากมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา ซึ่งเน้นการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมผ่านมุมมองของคนใน (Emic Perspective) โดยอาศัยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการมีปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับกลุ่มคนที่ศึกษา การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณามีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับโลกทัศน์ ความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมของกลุ่มคนในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เฉพาะเจาะจง

ความสำคัญของการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาอยู่ที่ความสามารถในการเปิดเผยมิติที่ซับซ้อนของวัฒนธรรมและศาสนา ซึ่งไม่สามารถศึกษาได้ผ่านวิธีการวิจัยเชิงปริมาณเพียงอย่างเดียว วิธีการวิจัยนี้ช่วยให้นักวิจัยสามารถเข้าใจกระบวนการทางสังคม เช่น การถ่ายทอดความรู้ทางศาสนา การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และการปรับตัวของกลุ่มคนในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรยายังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความเข้าใจและความเคารพซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มคนที่มีความเชื่อและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความสมานฉันท์และสันติสุข

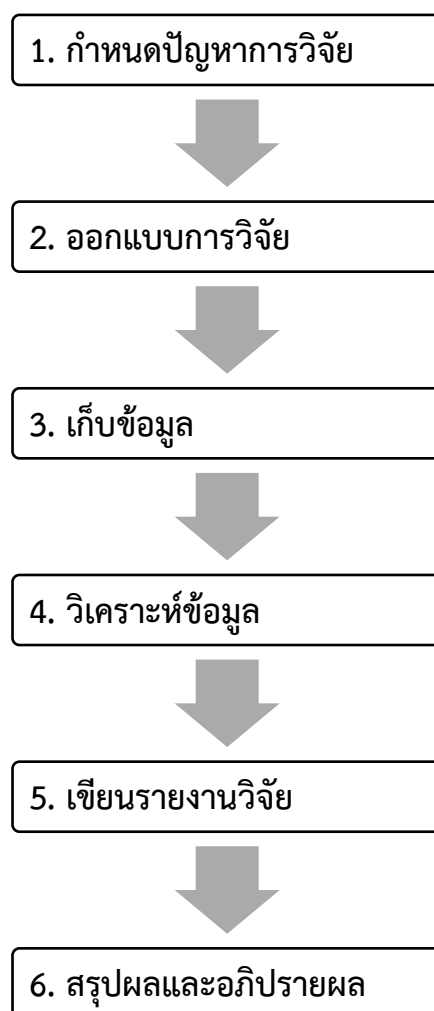
กระบวนการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาประกอบด้วยขั้นตอนหลัก ๆ ได้แก่ การกำหนดปัญหาการวิจัย การออกแบบการวิจัย การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการเขียนรายงานวิจัย ในขั้นตอนการกำหนดปัญหาการวิจัย นักวิจัยต้องเลือกหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม การศึกษา หรือศาสนา และตั้งคำถามวิจัยที่ชัดเจนและสอดคล้องกับบริบททางสังคม ขั้นตอนการออกแบบการวิจัยเกี่ยวข้องกับการเลือกพื้นที่ศึกษา กลุ่มตัวอย่าง และวิธีการเก็บข้อมูล เช่น การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน การเก็บข้อมูลเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด โดยนักวิจัยต้องใช้เวลาในการสังเกตพฤติกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมจริง บันทึกข้อมูลอย่างละเอียดในบันทึกภาคสนาม และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อทำความเข้าใจความคิดและประสบการณ์ของพวกเขา การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและการตีความเพื่อค้นหารูปแบบและความหมายที่ซ่อนอยู่ในวัฒนธรรมหรือพฤติกรรมของกลุ่มคน สุดท้าย การเขียนรายงานวิจัยจะเน้นการนำเสนอข้อมูลอย่างละเอียดและมีชีวิตชีวา โดยสะท้อนถึงวัฒนธรรมและประสบการณ์ของกลุ่มคนที่ศึกษา

การนำการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาไปใช้ในบริบทของการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีประโยชน์อย่างมากในการทำความเข้าใจกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมที่ซับซ้อน ตัวอย่างเช่น ในด้านการศึกษา การวิจัยนี้ช่วยทำความเข้าใจวัฒนธรรมการเรียนรู้ในห้องเรียนหรือชุมชน การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และการบูรณาการความรู้ท้องถิ่นกับการศึกษาในระบบ ในด้านศาสนา การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาช่วยทำความเข้าใจพิธีกรรม ความเชื่อ และบทบาทของศาสนาในชีวิตประจำวันของชุมชน ส่วนในด้านวัฒนธรรม การวิจัยนี้มุ่งศึกษาวิถีชีวิต ประเพณี และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนในสังคม

โดยสรุป การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำความเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างลึกซึ้ง กระบวนการวิจัยที่เน้นการเข้าไปมีส่วนร่วมและสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมายช่วยให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์และน่าเชื่อถือ การวิจัยประเภทนี้ไม่เพียงแต่ช่วยสร้างองค์ความรู้ใหม่ทางมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา แต่ยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความเข้าใจและความเคารพซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มคนที่มีความเชื่อและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสังคมที่มีความสมานฉันท์และสันติสุขในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและวัฒนธรรมที่รวดเร็วในปัจจุบัน

9. องค์ความรู้ใหม่

จากขั้นตอนกระบวนการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาอย่างเป็นขั้นตอน ช่วยให้เห็นภาพรวมของการดำเนินการวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนจบกระบวนการ มีรายละเอียดกระบวนการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาทางการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ประกอบด้วย 1) กำหนดปัญหาการวิจัย 2) ออกแบบการวิจัย 3) เก็บข้อมูล 4) วิเคราะห์ข้อมูล 5) เขียนรายงานวิจัย 6) สรุปผลและอภิปรายผล ดังนี้แสดงในภาพที่ 1.1

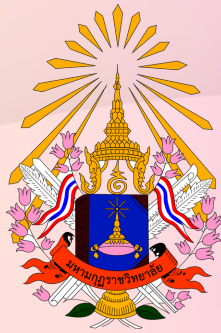
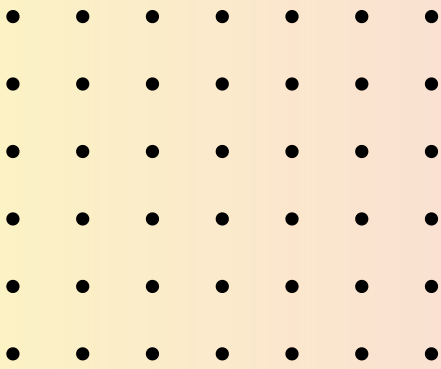

ภาพที่ 1.1 กระบวนการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาทางการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

10. บรรณานุกรม

- คณะกรรมการจริยธรรมวิจัยแห่งชาติ. (2566). แนวทางจริยธรรมการวิจัยชุมชน. กระทรวงอุดมศึกษา. จริยา โกเมนต์. (2560). การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนา: การวิจัยทางมานุษยวิทยาที่มากกว่า. วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน, 8(2), 194-219.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2548). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ดาววรรณ ถวิลการ. (2558). การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาในงานศึกษาวัฒนธรรม. วารสารวิจัยทางการศึกษา, 10(2), 55-72.
- บุญเลิศ วิเศษปรีชา. (2562). หลักสูตรฐานวัฒนธรรมสำหรับผู้เรียนพหุวัฒนธรรม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญเสริม แก้วมาลา. (2562). การปรับตัวทางเศรษฐกิจของชาวม้งในภาคเหนือ. สำนักพิมพ์มติชน.
- ปฐม นิคมานนท์. (2548). ประเพณี 12 เดือน: โครงสร้างอำนาจในชนบท. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปรีชา พนมยงค์. (2564). การสร้างประโยชน์ตอบแทนชุมชนจากการวิจัย. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- ปิยวรรณ วิโรจน์ธรรมการ. (2565). วัฒนธรรมองค์กรไทยในบริบทโลกาภิวัตน์. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาฯ.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2540). พุทธศาสนาในวิถีไทย. มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2560). พุทธวิธีวิทยา: แนวทางวิจัยตามหลักพุทธธรรม. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์.
- พิริยะ ปริยรัตน์. (2563). วัฒนธรรมองค์กรสตาร์ทอัพไทย: ศึกษาด้วยวิธีชาติพันธุ์วรรณนา. วารสารบริหารธุรกิจ, 15(2), 45-67.
- มนิรัตน์ ใจกล้า. (2564). พฤติกรรมผู้บริโภคในตลาดสังคมออนไลน์ [วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิไลวรรณ จันท์เทพ. (2552). การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาในชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน: กรณีศึกษาชุมชนประมงจังหวัดสมุทรสงคราม. วารสารวัฒนธรรมไทย, 8(3), 112-130.
- วีรวิทย์ อ่อนน้อม. (2563). สื่อดิจิทัลกับการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของวัยรุ่น. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2542). การเรียนรู้ในวัดไทย. สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- ศรีสุรางค์ พูลเพิ่ม. (2564). ชาติพันธุ์วรรณนาชุมชนแออัดในกรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์ศรีปทุม.
- ศิริพงษ์ ปัญญา. (2563). จริยธรรมวิจัยในชุมชนวัฒนธรรมพิเศษ. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศิราพร ณ ถลาง. (2555). โหราศาสตร์ในพิธีกรรมภาคใต้. สำนักพิมพ์สยาม.
- ศิรินทร์ทิพย์ บุญสมสิน. (2563). อดีตในงานวิจัยเชิงคุณภาพ. วารสารวิธีวิทยาการวิจัย, 12(3), 112-135.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2565). มาตรฐานฐานข้อมูลชาติพันธุ์ไทย. กรุงเทพฯ.
- สถาบันดิจิทัลมนุษยศาสตร์. (2566). คู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามด้วย AI. กรุงเทพฯ.
- สถาบันวิจัยสังคมและประชากร. (2565). สังคมสูงวัยไทย: ผลกระทบทางวัฒนธรรม. สถาบันวิจัยประชากร.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (2565). รายงานสถานการณ์งานวิจัยไทย. สกว.
- สุชาติ ทวีสิทธิ์. (2558). การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาในชุมชนชาวเล: กรณีศึกษาชาวอูรักลาโว้ยในจังหวัดสตูล. วารสารวัฒนธรรมไทย, 11(4), 89-105.
- สมน ไวยรัตน์. (2562). สังคมวิจัย: กระบวนทัศน์ใหม่การวิจัยชุมชน. สถาบันวิจัยสังคม.

- สุรพศ ทวีศักดิ์. (2562). พุทธศาสนาในตลาดจิตวิญญาณ. วารสารสังคมศาสตร์, 28(1), 33-57.
- สุรียา สมุทคุปต์. (2545). ชาติพันธุ์วรรณนาของชาวเขาในประเทศไทย: กรณีศึกษาชาวม้ง. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 12(2), 45-60.
- สุรียานาถ ศรีสมบัติ. (2550). ปัญหาและแนวทางวิจัยชาติพันธุ์วรรณนาไทย. สำนักงานกองทุนวิจัย.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2550). ชาติพันธุ์วรรณนาของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. วารสารสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, 15(1), 78-95.
- อรุณโรจน์ ณ ถลาง. (2565). ผลกระทบโครงสร้างพื้นฐานต่อชุมชนเมือง: กรณีคลองเตย. สำนักพิมพ์ศรีปัญญา.
- อรุณี ศรีสังวร. (2564). วิธีวิทยาการวิจัยผสมผสาน. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- American Anthropological Association. (2012). Principles of professional responsibility.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (1966). The Social Construction of Reality. Anchor Books.
- Bernard, H. R. (2011). Research methods in anthropology: Qualitative and quantitative approaches. AltaMira Press.
- Boyd, D. (2014). It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens. Yale University Press.
- Creswell, J. W. (2013). Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches (3rd ed.). SAGE.
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). Qualitative Inquiry and Research Design (4th ed.). SAGE.
- Emerson, R. M., Fretz, R. I., & Shaw, L. L. (2011). Writing ethnographic fieldnotes (2nd ed.). University of Chicago Press.
- Fetterman, D. M. (2019). Ethnography: Step-by-Step (4th ed.). SAGE.
- Foucault, M. (1972). The Archaeology of Knowledge. Pantheon Books.
- Geertz, C. (1973). The interpretation of cultures. Basic Books.
- Hammersley, M., & Atkinson, P. (2019). Ethnography: Principles in Practice (4th ed.). Routledge.
- Kozinets, R. V. (2010). Netnography: Doing Ethnographic Research Online. SAGE.
- Kunda, G. (2006). Engineering Culture: Control and Commitment in a High-Tech Corporation. Temple University Press.
- Lévi-Strauss, C. (1963). Structural Anthropology. Basic Books.
- Low, S. (2016). Spatializing Culture: The Ethnography of Space and Place. Routledge.
- Spradley, J. P. (1980). Participant observation. Holt, Rinehart and Winston.
- Symonds, P. V. (2004). Calling in the Soul: Gender and the Cycle of Life in a Hmong Village. University of Washington Press.
- Wolcott, H. F. (2008). Ethnographic research: A guide to general conduct. SAGE Publications.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
9/37 หมู่ที่12 ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40000
โทรศัพท์ 0-4324-2386 โทรสาร 0-4324-2386